

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2015

Barbora Zemanová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Teorie osobnosti se zaměřením na Sigmunda Freuda

Barbora Zemanová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Teorie osobnosti se zaměřením na Sigmunda Freuda

Barbora Zemanová

Vedoucí práce:

PhDr. Jaromír Murgaš, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015 .....

Poděkování:

Velmi děkuji za všechny cenné rady, ochotu a trpělivost svému vedoucímu práce, panu PhDr. Jaromíru Murgašovi, CSc.

Barbora Zemanová

OBSAH

1 ÚVOD	1
2 SIGMUND FREUD A ZROD PSYCHOANALÝZY	3
3 ZÁKLADNÍ POJMY PSYCHOANALÝZY	4
3.1 Nevědomí	4
3.2 Teorie libida	4
3.2.1 Dualistická teorie pudu	5
3.3 Teorie neurózy a postup při psychoanalýze	6
3.3.1 Metoda volné asociace	7
3.3.2 Přenos	7
4 TŘI ETAPY FREUDOVY TEORIE OSOBNOSTI	9
4.1 Model afekt-trauma	9
4.2 Topografický model lidské psychiky	10
4.3 Strukturální model lidské psychiky	11
4.3.1 ID	11
4.3.2 EGO	11
4.3.3 SUPEREGO	12
4.3.4 Obranné mechanismy, vytěsnění a sublimace	12
5 TEORIE PSYCHOSEXUÁLNÍHO VÝVOJE	14
5.1 Období orální	14
5.2 Období anální	15
5.3 Období falické	15
5.4 Období latence	17
5.5 Období genitální	17
5.6 Fixace a regrese	17
6 VÝZNAM SNŮ	18
7 TEORIE OSOBNOSTI DLE C. G. JUNGA A JEJÍ POROVNÁNÍ S FREUDOVOU TEORIÍ	20
7.1 Nevědomí	21
7.1.1 Komplexy	21
7.1.2 Archetypy	22
7.2 Libido u Junga	23
7.3 Vědomí a jeho funkce	24
7.3.1 Funkční typy	25
7.3.2 Typy zaměření	26
7.3.3 Pojem Persona	26
7.4 Vývoj osobnosti dle Junga	27

7.4.1 Stín	27
7.4.2 Animus a Anima.....	28
7.4.3 Bytostné Já.....	29
8 TEORIE OSOBNOSTI DLE A. ADLERA A JEJÍ POROVNÁNÍ S FREUDOVOU TEORIÍ	30
8.1 Struktura osobnosti	30
8.1.1 Sociální zájem, pocit méněcennosti a úsilí o nadřazenost	31
8.1.2 Soukromá logika a zdravý rozum	32
8.2 Vývoj osobnosti.....	33
8.2.1 Vliv rodičů na vývoj osobnosti.....	34
8.2.2 Vliv sourozenců na vývoj osobnosti	35
8.2.3 Význam raných vzpomínek	36
8.2.4 Vývoj charakteru	37
8.2.5 Vývoj u dívek.....	38
9 ZÁVĚR.....	39
10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	42
11 RESUMÉ	44

1 ÚVOD

Během studia na vysoké škole se setkáváme s různými pohledy na podstatu lidské psychiky. Každá významná psychologická škola se snaží vysvětlit, jak se vyvíjí a na jakých principech funguje lidská duše. Každá tato teorie osobnosti se zaměřuje na jiné hypotézy a snaží se vysvětlit dynamiku duševních procesů z různých hledisek. Mnozí badatelé zmiňují jako průkopníka v oblasti teorie osobnosti právě Sigmunda Freuda a jeho psychoanalytickou školu.

Cílem mé bakalářské práce je přiblížit Freudovu koncepci teorie lidské osobnosti a základní body, z nichž vychází psychoanalýza. Jelikož je Freudova teorie velice obsáhlá, zaměřuji se spíše na základní hypotézy, snažím se přiblížit základní pojmy a východiska, na kterých Freud teorii postavil. Některé prvky Freudovy teorie jsou dodnes velice populární a ve své době přesvědčily mnoho badatelů jít ve Freudových stopách. Hlavně Freudův důraz na sexualitu a podstatu člověka, který je už od raného dětství ovládán pudy, byl považován za revoluční a setkal se také s vlnou masivní kritiky. Přesto však podnítil řadu vědců a psychologů k rozšiřování psychoanalytické teorie. Ve své práci se též zaměřím na Freudovy blízké spolupracovníky, Carla Gustava Junga a Alfreda Adlera, kteří se během svého působení od psychoanalýzy odklonili a vytvořili vlastní psychologické školy.

V první části práce usiluji o přiblížení postavy Sigmunda Freuda, vzniku psychoanalýzy a základních pojmů této teorie. Věnuji se fenoménu nevědomí, teorii libida, Freudovu pohledu na neurózu a metody jejího léčení. Dále shrnuji tři etapy, ve kterých se rozvíjel Freudův pohled na strukturu lidské osobnosti. Ve své práci interpretuji také teorii psychosexuálního vývoje a jen stručně se zaměřuji na význam snů, kterým se Freud věnoval v jednom ze svých nejznámějších děl. Informace čerpám převážně z Freudových spisů, z díla Přednášky k úvodu do psychoanalýzy, z Nových přednášek k úvodu do psychoanalýzy, z Výkladu snů a dalších. Používám rovněž sekundární literaturu a to například Dějiny psychologie od Plhákové, dílo Sigmund Freud, dobyvatel nevědomí od Černouška, a k teorii psychosexuálního vývoje předkládám i článek Nancy Chodorow s názvem Freud on women.

V druhé části bakalářské práce se zaměřuji na postavu C. G. Junga a přibližuji základní myšlenky analytické psychologie. Mým cílem je poukázat jak na shody s psychoanalýzou, tak na rozdíly, kterými se od Freudovy teorie odklonil. I zde interpretuji význam fenoménu nevědomí, názory na podstatu libida, na složky vědomí a vědomé funkce, ale také na vývoj lidské osobnosti. V této části čerpám převážně z několika Jungových titulů, ale přikláním se i k sekundární literatuře, a to ke knize od Jolande Jacobi, Psychologie C. G. Junga.

V poslední části bakalářské práce přibližuji význam teorie Alfreda Adlera a jeho psychologické školy, individuální psychologie. I Adlerovy myšlenky ohledně motivů lidského jednání a podstaty lidské psychiky komparuji s Freudovou teorií. Zaměřuji se především na strukturu lidské osobnosti, její vývoj a vliv sociálního prostředí a výchovy na vývoj osobnosti, který byl pro Adlerovu teorii obzvláště důležitý. Zde vycházím z Adlerových děl Porozumění životu a Člověk jaký jest. Používám též doplňující sekundární literaturu, a to převážně dílo Adlerovská teorie od Evy Dreikurové-Fergusonové.

Ráda bych, aby byla tato bakalářská práce přínosem studentům filozofie a psychologie, kteří se chtějí zorientovat v prvních významných názorech na teorii osobnosti. Zároveň usiluji o to, aby informace v této bakalářské práci studentům pomohly s porozuměním základních pojmů těchto teorií a s pochopením základních rozdílů v názorech tří nejvýznamnějších psychologů své doby.

2 SIGMUND FREUD A ZROD PSYCHOANALÝZY

Sigmund Freud (1856-1939) se narodil v Příboře na Moravě v židovské rodině jako nejstarší z osmi sourozenců. Rodina se zanedlouho přestěhovala do Vídně, kde Freud strávil téměř celý život. Vystudoval medicínu, působil ve vídeňské Všeobecné nemocnici a také v ústavu pro nervově nemocné, kam se sjížděli lidé z nejvyšší společnosti. Po stáži ve Francii u známého psychiatra J. Charcota si založil vlastní ordinaci a započal se věnovat psychopatologii a nervovým chorobám. Freud měl šťastné manželství, ze kterého vzešlo šest dětí. Nejmladší dcera, Anna Freudová, šla v otcových šlépějích a stala se významnou analytičkou. Po roce 1936 byla rodina pronásledována gestapem a o dva roky později odcestovala do Londýna, kde Freud zemřel na následky rakoviny ústní dutiny.¹

Sigmund Freud se stal významnou osobností v dějinách psychologie a jeho velkým přínosem byl právě objev psychoanalýzy. Nebyl to pouze způsob léčby, Freud ji považoval za vědecké hnutí, jehož byl vůdcem. Shromáždřoval kolem sebe skupinu vědců a lékařů, kteří ho obdivovali a následovali jej.²

Psychoanalýza jako nový způsob léčby nervově nemocných postupoval často jinak než klasická medicína a Freud si byl vědom velkého úskalí, které skýtá. Freud popisoval psychoanalýzu jako léčbu prostřednictvím slov, kdy pacient vypráví o svých zážitcích a vzpomínkách, lékař mu naslouchá a vysvětluje význam jeho prožitků. Freud si uvědomoval poznámky svých kritiků a pochyby o tom, jak se dá něco dokázat jen slovy. Tvrdil však, že slova měla vždy kouzelnou moc, a jsou nejdůležitějším prostředkem v komunikaci i ovlivňování lidí. Oproti tehdejší deskriptivní psychiatrii chtěl Freud psychoanalýzou poskytnout psychologický základ pro nalezení společné půdy, která je potřeba k porozumění souvislosti mezi psychickou a tělesnou poruchou.³ Dle Plhákové sice psychoanalýza zprvu vznikla jako metoda psychoterapie, ale postupně se stala rozsáhlou koncepcí lidské psychiky a jejího vývoje.⁴

---

¹ PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*, s. 169-170.

² MITCHELL, A. BLACKOVÁ, J. *Freud a po Freudovi*, s. 13.

³ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 13-18.

⁴ PLHÁKOVÁ, A. *Obecná psychologie*, s. 21.

3 ZÁKLADNÍ POJMY PSYCHOANALÝZY

Psychoanalýza se vyznačuje dvěma zásadními faktory. Prvním z nich je, že existuje nevědomé myšlení a nevědomé chtění. Důrazem na nevědomé duševní pochody a uznáním jejich důležitosti se psychoanalýza odklonila od tvrzení, že to, co je duševní, je vědomé. Freud věděl, že tímto objevem rozpoutal velkou změnu orientace ve vědě i v celém chápání světa. Druhým faktorem psychoanalýzy je tvrzení, že pudová hnutí, která se dají označit jako sexuální, hrají nedoceněnou roli ve vzniku nervových chorob. „Ba ještě víc, že se tato sexuální hnutí podílejí na nejvyšších kulturních, uměleckých a společenských výtvorech lidstva způsobem, který nelze podceňovat.“⁵

3.1 NEVĚDOMÍ

Dle Nakonečného, sám Freud definoval psychoanalýzu jako vědu o nevědomí. Nevědomí se tedy stalo klíčovým pojmem tohoto systému. Nevědomí je, jak uvádí Nakonečný, hlavní činitel dynamiky osobnosti a obsahuje vytěsňená přání a procesy, které byly do nevědomí odsunuty, protože působily vnitřní psychický konflikt.⁶ Opěrným bodem psychoanalýzy je *princip determinismu*: všechny projevy chování mají svou příčinu, která není racionální a vědomá, nýbrž se vyskytuje v nevědomí.⁷ Drapela přirovnává Freudův pohled na osobnost k ledovci. Špička nad hladinou je vědomí a zbylá většina pod hladinou je nevědomí, kde se vyskytují zkreslené představy a přání, která výrazně ovlivňují duševní život člověka.⁸

3.2 TEORIE LIBIDA

Dalším významným pilířem psychoanalýzy je úloha pudů a teorie libida. Freud předpokládá *konstantnost psychické energie*, což znamená, že psychika má tendenci vyvažovat množství energie v ní obsažené. Pokud se nahromadí velké množství energie,

---

⁵ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 18-19.

⁶ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*, s. 277.

⁷ PLHÁKOVÁ, A. *Obecná psychologie*, s. 21.

⁸ DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*, s. 21.

má potřebu se dostat ven. Zdrojem této energie jsou právě pudy. Freud rozlišuje kromě sebezáchovných pudů *pudy sexuální*, jejichž energetické složce dal název *libido*.⁹

Pudy fungují na *principu slasti*, který je touhou po uspokojení těchto pudů a střetává se s *principem reality*, který zastupuje požadavky společnosti a také naše získané morální zásady. Lidské pudy jsou tedy v neustálém rozporu se skutečností a vlivem společnosti a morálky musí být korigovány nebo dokonce potlačovány.¹⁰ Freud zdůrazňuje, že člověk vstupující do společnosti musí přinést oběť právě v podobě omezení svých pudů a v podobě *sublimace*, tedy odvedení sexuálních pudů na jiné cíle. Tímto omezením ale může vznikat labilita, protože pudy nejsou nikdy zcela ovládnuté a společnosti stále hrozí jejich nebezpečí. Proto se také domníval, že jeho názory společnost odmítá hlavně proto, že se snaží od těchto témat odvést pozornost.¹¹

Dle Černouška byl Freud svým důrazem na sexuální pud, též nazývaný *Erós*¹², terčem kritiky a to hlavně z toho důvodu, že jeho teorie libida nebyla úplně pochopena. Černoušek vysvětluje, že libido ve Freudově teorii má spíše metaforický význam a nejedná se jen o sexuální aktivitu člověka, ale poukazuje na určitou tvořivou sílu člověka, na životní zdroj energie, ze které čerpáme veškerou životní vitalitu. Libido nebo erotika zde mají více významů a poukazují spíše na lidské jednání, charakter a formy vztahů mezi lidmi.¹³

3.2.1 DUALISTICKÁ TEORIE PUDU

V roce 1920 obohatil Freud svou teorii pudů i o *pud smrti* a rozvinul tak dualistickou teorii pudu. Jako zdroj energie uznal i lidskou agresivitu. Tvrdil, že vytěšňovány nejsou jen sexuální pohnutky, ale taktéž destruktivní touhy, které jsou člověku vlastní. Snaha společnosti omezit pudy už nebyla shledávána jako vnucená, nýbrž jako důležitá forma sociální ochrany před člověkem samotným.¹⁴ Cílem agresivních pudů, které Freud nazýval *Thanatos*¹⁵, je ničení a destrukce. Při rozvíjení této teorie připustil, že domněnka, dle které je člověk od přírody dobrý, je jen iluzí. Jako důkaz uváděl existenci sadismu a masochismu, jako projevů, kde se mísí pud sexuální s pudem agresivním. V dualistické teorii popsal jako vlastnost pudů touhu se opakovat,

⁹ PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*, s. 170.

¹⁰ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*, s. 277.

¹¹ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 19-20

¹² Freud nazýval sexuální pud Erós dle řeckého boha lásky.

¹³ ČERNOUŠEK, M. *Sigmund Freud: dobyvatel nevědomí*, s. 59-60.

¹⁴ MITCHELL, A., BLACKOVÁ, J. *Freud a po Freudovi*, s. 39.

¹⁵ Freud nazýval agresivní pud Thanatos dle řeckého boha smrti.

tedy snahu o návrat do dřívějšího stavu. Erós má snahu dále spojovat živé věci, pud smrti má snahu změnit vše zpět do anorganického stavu. Život člověka je tedy ovládán těmito dvěma pudy a jejich interakcemi.¹⁶

Pudová podstata lidské bytosti vázaná na přírodu byla oblíbeným tématem romantismu a na první teorie o nevědomí a moci pudů poukazovali filosofové, jako byl A. Schopenhauer nebo F. Nietzsche.¹⁷ Na osobnost Artura Schopenhauera se ve svém díle odvolává i sám Freud. „(...) je třeba uvést význačné filosofy, především velkého myslitele Schopenhauera, jehož nevědomou „vůli“ je třeba postavit duševním pudům psychoanalýzy na roveň – ovšem téhož myslitele, který nezapomenutelně důraznými slovy lidem připomněl stále ještě podceňovaný význam jejich sexuálního snažení.“¹⁸

3.3 TEORIE NEURÓZY A POSTUP PŘI PSYCHOANALÝZE

Po objevení teorie libida připisoval Freud pudům hlavní význam v léčení neurotických poruch, neurózu přímo nazýval onemocněním sexuální funkce. U pacienta záleží na třech podmínkách: jaké množství libida se u něj objevuje, jaké má pacient možnosti je uspokojit a jakým způsobem prošel psychosexuálním vývojem. Největší uplatnění psychoanalýzy Freud nacházel ve skupině neuróz, kde docházelo ke konfliktu mezi pudy sexuálními a pudy sebezáchovy, tedy v případech, kdy sexuální pud mohl nějak ohrozit bezpečí člověka (jeho Já) či jeho sebeúctu. Pokud se tak stalo, došlo k *odporu*, kdy Já zatlačilo sexuální touhu zpět do nevědomí. Množství energie si však muselo najít cestu k vybití a vznikl tak neurotický symptom. Při celém procesu složka Já nerozumí tomu, co se odehrává, cítí se oslabeno a cítí nesmyslné impulsy, které jsou pro něj cizí. To bylo pro Freuda důkazem, že složka Já není nejsilnějším systémem, naopak nedokáže nevědomé pudové impulsy dostatečně zkrotit.¹⁹

Odpor, který brání vstupu nevědomých impulsů do vědomí, tedy způsobí jejich *vytěsnění*. Stejný druh odporu se pak objeví i v analytické léčbě, a to při analytikově

---

¹⁶ FREUD, S., Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy, s. 85-88.

¹⁷ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*, s. 277-278.

¹⁸ FREUD, S. *Spisy z let 1917-1920*, s. 13.

¹⁹ Tamtéž, s. 8-13.

snaze uvést nevědomý pochod znovu do vědomí.²⁰ Kromě neurózy se nevědomé impulsy mohou projevat také v denních i nočních snech, v chybných úkonech člověka (přeřeknutí, zapomenutí, přeslechnutí).²¹

3.3.1 METODA VOLNÉ ASOCIACE

Lékařským cílem psychoanalýzy je dovést pacienta ke znalosti nevědomých, vytěsňených zážitků a překonat odpor, který tomuto aktu předchází. Jde doslova o „uvědomění nevědomého“ a převedení patologického konfliktu na konflikt normální. Není to ale jednoduchá cesta, nestačí pouze uhodnout pacientovo potlačené přání a sdělit mu jej. Musíme jej najít přímo v místě vzpomínky a odstranit na tomto místě vytěsnění.²² Než se ale k výsledku analytik dostane, je důležitý postup. Dle Černouška hrála významnou roli nejen důvěra pacienta, ale Freudem užitá *metoda volné asociace*. Podstatou této metody je nepřetržitý tok myšlenek pacienta, který vysloví i nápady, kterým sám nerozumí, za které se stydí nebo je považuje za absurdní. Nejedná se však o lehký úkol, protože je člověk neustále pod kontrolou racionálních mechanismů. A právě projev odporu, jako je stud nebo strach, se pak stává vodítkem pro nalezení jeho původu a k jeho odstranění.²³ Kromě metody volné asociace praktikoval Freud vlastní sebeanalýzu. Výsledkem této analýzy byla jeho nejznámější kniha *Výklad snů*.²⁴

3.3.2 PŘENOS

Zvláštní situací, která vzniká při psychoanalýze, je tzv. *přenos*. Lékař si všímá, že pacientův zájem o jeho osobu podezřele zesílil. Nejprve se mu pacient dvoří, velmi dobře spolupracuje a jeho stav se začíná zlepšovat. Tato situace se ale zanedlouho změnila ve stagnaci. Freud vysvětluje, že pacient během léčby přenesl své city na osobu lékaře. Jedná o něžné až eroticky zabarvené city častější u žen, nebo o nepřátelské až agresivní city častější u mužů. Zde lékař nemůže pacienta odmítnout, ani mu vyhovět. Jeho úkolem je pacienta přesvědčit, že jeho city se netýkají přítomné situace, ale pramení z někdy dříve prožité situace, a pomůže tyto city u pacienta změnit ve vzpomínky.²⁵

Černoušek také podotýká, že přenos je druh mezilidského vztahu, bez kterého by analýza nemohla vzniknout. Pacient si vytvoří k lékaři velmi důvěrný vztah, jelikož

²⁰ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 250.

²¹ PLHÁKOVÁ, A. *Obecná psychologie*, s. 21.

²² FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 365-367.

²³ ČERNOUŠEK, M. *Sigmund Freud: dobyvatel nevědomí*, s. 40-41.

²⁴ Tamtéž, s. 29.

²⁵ Tamtéž, s. 366-373.

jenom s ním může mluvit o svých skrytých obavách. V průběhu léčby na lékaře přenáší vztahy a fantazie ze svého života. S přenosem se pojí i *protipřenos*, což je vztah lékaře k pacientovi. I když lékař udržuje při léčbě profesionální neutralitu, vzájemnému vztahu se dle Černouška neubrání.²⁶

Freud proto nazýval psychické poruchy, kde byla analytická léčba možná, jako *přenosové neurózy*. Mezi tyto choroby řadil hlavně hysterii a nutkavou neurózu.²⁷ Ostatní těžké formy nazýval *nepřenosovými*, jelikož například u psychózy nebo schizofrenie není pacient přístupný komunikaci typické pro psychoanalýzu.²⁸ „Ve srovnání s ostatními metodami psychoterapie je psychoanalýza nade všechnu pochybnost neúčinnější. Je to také spravedlivé, vždyť vyžaduje nejvíce námahy a nejvíce času; nepoužijeme ji u lehkých případů; ve vhodných případech můžeme s její pomocí odstranit poruchy a dosáhnout změn, v jaké jsme se v předanalytických dobách neodvažovali ani doufat. Má však také velmi znatelné hranice.“²⁹

---

²⁶ ČERNOUŠEK, M. *Sigmund Freud: dobyvatel nevědomí*, s. 93-95.

²⁷ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 254.

²⁸ ČERNOUŠEK, M. *Sigmund Freud: dobyvatel nevědomí*, s. 94.

²⁹ FREUD, S. *Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*, s. 126.

4 TŘI ETAPY FREUDOVY TEORIE OSOBNOSTI

V této kapitole bych ráda popsala tři rozvíjející se Freudovy pohledy na strukturu a složení systému lidské psychiky. Freud ve svých dílech postupně objevoval nové problémy a zařazoval je do svého názoru na fungování mentálního aparátu. Psychoanalytik Joseph Sandler se svými kolegy rozdělil Freudovy myšlenky o stavbě mentálního aparátu do tří etap: model afekt-trauma, topografický model a strukturální model lidské psychiky.³⁰

4.1 MODEL AFEKT-TRAUMA

Model afekt-trauma zahrnuje úplné počátky psychoanalýzy. Freud tehdy spolupracoval se svým kolegou Josefem Breuerem na studiu hysterie. Při hysterii se projevovaly tělesné příznaky bez organické příčiny. Za příčinu Freud označil ulpívání na traumatech a vzpomínkách na ně. Breuer léčil hysterii hypnózou, až později zavedl Freud jako metodu léčby psychoanalýzu.³¹ Freud uznává, že léčba pomocí hypnózy byla rychlejší a jednodušší. Neměla však trvalejší dopady, protože lékař se vyhnul existenci odporu a také nemohl poznat dynamiku tohoto onemocnění.³²

V etapě afekt-trauma byl Freudův model aparátu jednoduchý. Tvořily ho dvě vrstvy, a to vědomí a nevědomí. Hlavní funkce aparátu byla bránit se nepříjemným afektům. V důsledku nějakého psychického traumatu člověk své afekty nezvládne a vytlačuje je do nevědomí. Freud byl přesvědčen, že se jedná o rané vzpomínky z dětství (většinou svedení nebo zneužití). Vytlačení těchto myšlenek, tzv. *represí*, se hromadí energie, která si hledá cestu k vybití skrze senzomotorické dráhy, tzv. *konverze*, a způsobuje tak somatické příznaky hysterie.³³ Freud tedy pomocí hypnózy léčil pacienty tak, že vrátil jejich prožitky do vědomí (tzv. *abreakce*). Ačkoli z výše uvedených důvodů tuto metodu opustil, měla na psychoanalýzu nepopiratelný vliv.³⁴

---

³⁰ PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*, s. 171.

³¹ NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*, s. 278.

³² FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 248.

³³ PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*, s. 171.

³⁴ FONAGY, P., TARGET, M. *Psychoanalytické teorie: Perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*, s. 49.

4.2 TOPOGRAFICKÝ MODEL LIDSKÉ PSYCHIKY

Topografický (též prostorový) model se objevil v roce 1900 ve Freudově díle *Výklad snů* a zahrnuje už tři vrstvy lidské psychiky: nevědomí, předvědomí a vědomí.³⁵ Dle Fonagyho a Targetové se v této době Freud zabýval převážně pudy, jejich vlivem na psychické pochody, na potlačená přání, která se vyjadřují v nepřímé formě. Systém nevědomí obsahuje pudová přání, sexuální a někdy i destruktivní impulsy a jejich cíl je ukojení a dosažení slasti. Freud uváděl, že v nevědomí se jedná o systém *primární procesový*, tento způsob myšlení se vyznačuje neorganizovaností, nelogičností, opomíjí realitu a čas. Tento typ myšlení se podílí i na tvorbě snu.³⁶

Ve *Výkladu snů* Freud uvádí, že existuje nevědomí dvojí. Jedno je nedostupné pro vědomí a druhé, které nazývá *předvědomí*, může vzruchy po určité úpravě do vědomí vpustit. Předvědomí je tedy jakousi ochranou mezi nevědomím a vědomím.³⁷ Na prahu těchto sousedících místností sídlí *cenzura*, která vyhodnocuje, zda jednotlivá hnutí pustí dále nebo je vytěsni zpět do nevědomí. Stejná cenzura se uplatňuje

i při tvorbě snu.³⁸ Předvědomí může díky cenzuře transformovat nevědomé impulsy do přijatelných forem, které teprve potom vstupují do vědomí. Jedním ze způsobů úspěšné transformace je tzv. *sublimace*, která mění pudová hnutí do nesexuální a přijatelné podoby. V porovnání s nevědomím se předvědomí a vědomí řídí principem reality, tedy snaží se co nejlépe přizpůsobit projevy osobnosti vnějšímu prostředí.³⁹

Systém vědomí, který byl dle Freuda do té doby přeceňován, funguje jako smyslový orgán, který vnímá psychické kvality.⁴⁰ Vědomí má hlavní funkci ve zvládnutí reality a udržení civilizovaného chování. Oproti nevědomí je charakterizováno

---

³⁵ PLHÁKOVÁ, A. *Obecná psychologie*, s. 49.

³⁶ FONAGY, P., TARGET, M. *Psychoanalytické teorie: Perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*, s. 50.

³⁷ FREUD, S. *Výklad snů*, s. 369.

³⁸ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 252.

³⁹ PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*, s. 172-173.

⁴⁰ FREUD, S. *Výklad snů*, s. 370.

sekundárními procesy, což znamená, že funguje na principu logiky, je racionální a organizované.⁴¹

4.3 STRUKTURÁLNÍ MODEL LIDSKÉ PSYCHIKY

Důvodem pro vytvoření nového modelu v roce 1923 byl především objev nevědomého pocitu viny, se kterým se Freud často setkával a neshodoval se s modelem topografickým. Strukturální model lidské psychiky obsahuje tři systémy: *id (Ono)*, *ego (Já)* a *superego (Nadjá)*.⁴²

4.3.1 ID

Označení „id“ je anglicko-latinským překladem německého „es“ (ono) a jedná se o zcela nevědomou strukturu.⁴³ Dle Freuda jde o nedostupnou část naší osobnosti. „Pokoušíme se vystihnout Ono přirovnáními, označujeme je jako jakýsi chaos, kotel, v němž se různé vzruchy mísí v prudkém varu.“⁴⁴ Id není ostře ohraničeno od oblasti somatické, je plné energie pocházející z pudů a pudových potřeb. Neexistuje zde žádný časový sled, představa prostoru ani logické zákony. Toužebné impulsy, které se nikdy nedostaly do vědomí, nebo byly vytěsněny, jsou zde v podstatě napořád. Mohou být zbaveny své energie jedině podstoupením analýzy. Freud uvedl, že i ego a superego částečně fungují na nevědomé úrovni.⁴⁵

4.3.2 EGO

„Ego“ je anglický překlad německého „ich“ (já). Znamená to, že se nejvíce blíží tomu, co poznáváme jako své „já“. Ego vyrovnává tlaky z id a superega a je ze své větší části nevědomé.⁴⁶ Ego dokáže být obráceno ke vnějšímu světu a zaznamenávat jeho podněty, díky této funkci v něm vzniká vědomí. Dle Freuda ego funguje jako smyslový orgán, který nejen že vnímá podněty vnější, ale i ty vnitřní. Zajišťuje tedy rovnováhu mezi principem slasti a principem reality. „Máme-li se vyjádřit populárně, můžeme říci,

---

⁴¹ FONAGY, P., TARGET, M. *Psychoanalytické teorie: Perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*, s. 51.

⁴² PLHÁKOVÁ, A. *Obecná psychologie*, s. 50.

⁴³ FONAGY, P., TARGET, M. *Psychoanalytické teorie: Perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*, s. 57.

⁴⁴ FREUD, S. *Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*, s. 62.

⁴⁵ Tamtéž, s. 62-63.

⁴⁶ FONAGY, P., TARGET, M. *Psychoanalytické teorie: Perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*, s. 57.

že Já představuje v duševním životě rozum a rozvahu, Ono však nezkrocené vášně.⁴⁷ I když se to může zdát, ego není z těchto struktur nejsilnější, naopak svou energii čerpá z id. Ze všech tří systémů ale má nejtěžší úkol, a to usměrňovat požadavky id, superega a vnějšího světa. Pokud se ego cítí slabé a pod nátlakem, brání se úzkostí.⁴⁸

4.3.3. SUPEREGO

Freud začal uvnitř osobnosti rozeznávat novou instanci. Nejprve má tendenci nazývat ji svědomím, poté však jako svědomí uzná jen jednu její funkci a jako druhou funkci uvede sebezpozorování. Tuto instanci nazve Nadjá neboli superego. U melancholických pacientů si všiml příznaku, kdy se pacient při svém záchvatu bez zjevných příčin týrá tresty a patologicky jej trápí svědomí. Usoudil, že mravní pocit viny je způsoben napětím mezi egem a superegem.⁴⁹ Drapela vysvětluje, že Superego obsahuje zvnitřněné zákazy, omezení i pochvaly, které si dítě zapamatovalo díky autoritám při výchově. Část superega funguje vědomě a tvoří ho vědomě zvnitřněné vzorce mravního chování. Část funguje nevědomě a zahrnuje zvnitřněné vzorce během raného dětství. „Superego lze definovat jako moralizující sílu v osobnosti, založenou na principu dokonalosti.“⁵⁰ Superego je dle Freuda zdrojem viny a svědomí. Hlídá ego a hrozí mu tak, jako to dříve dělali rodiče. Je tedy zdařenou identifikací rodičovské morálky a je i nositelem ideálu našeho ega a dalších vzorů.⁵¹

Tři systémy, které Freud popsal ve strukturálním modelu lidské psychiky, nemají žádné ostré hranice, ale jsou navzájem propojené. Úkolem psychoanalýzy je v první řadě posílit ego, vymanit ho z přílišné nadvlády superega a získat více z prostoru, které ovládá id.⁵²

4.3.4 OBRANNÉ MECHANISMY, VYTĚSNĚNÍ A SUBLIMACE

Jelikož subsystém ego má za úkol vyrovnávat požadavky a množství energie uvnitř celé struktury, má k dispozici mechanismy, kterými může zabránit nebezpečí a úzkosti. Tyto mechanismy jsou nevědomé. Patří mezi ně např. vytěsnění a sublimace.⁵³

---

⁴⁷ FREUD, S. *Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*, s. 63-64.

⁴⁸ Tamtéž, s. 64-65.

⁴⁹ Tamtéž, s. 51-53.

⁵⁰ DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*, s. 22-23.

⁵¹ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 52-55.

⁵² Tamtéž, s. 67.

⁵³ DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*, s. 27.

Vytěsnění je zatlačení nepříjemné myšlenky (většinou sexuální) zpět do nevědomí. Vytěsněním ale problém neskončí, protože energie libida zde přetrvává a musí najít jinou cestu k uspokojení. Například člověk, který vytěsňuje myšlenku se sexuálním kontextem, může být nesoustředěný a podrážděný. Cesta k úspěšnému řešení je dostat myšlenku na vědomou úroveň.⁵⁴

Sublimace je název pro situaci, kdy jsou touhy po uspokojení převedeny na jinou, nesexuální činnost. Většinou jsou převedeny do oblasti sociální. Freud však dodává, že taková schopnost je dána každému jedinci v jiné míře.⁵⁵ Černoušek uvádí, že při sublimaci dochází k přeměně pudové energie v duchovní, uměleckou nebo vědeckou činnost. Je to však dlouhodobý proces, při kterém je potřeba životní moudrosti a zkušenosti.⁵⁶

---

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 292.

⁵⁶ ČERNOUŠEK, M. *Sigmund Freud: dobyvatel nevědomí*, s. 79-80.

5 TEORIE PSYCHOSEXUÁLNÍHO VÝVOJE

Člověk ovládaný pudovými pohnutkami musí od narození čelit jejich nátlaku a snaze po uspokojení. Společnost a kultura se však snaží jejich projevy potlačit. Freud zformuloval názor na psychosexuální vývoj, ve kterém předpokládal, že už od věku kojence je člověk ovládán sexuálními pudy. Freud užíval sice názvu sexuální pudy, avšak slovo „sexuální“ pojímal spíše jako „tělesně slastné“. Podle tělesné oblasti, ve které se v určitém věku objevuje slast, rozděluje Freud období různá období psychosexuálního vývoje. Zvládnutí konfliktu mezi pudy a vědomím v konkrétním stádiu potom rozhoduje o budoucím vývoji osobnosti jedince.⁵⁷

5.1 OBDOBÍ ORÁLNÍ

Dle Freuda se první sexuální hnutí objevuje již u kojence. Objevuje se při aktu přijímání potravy, tedy při sání matčina prsu. Kojenec pocítuje slast, a i když není hnán pocitem hladu, vyžaduje opakování tohoto aktu. Kojenec dochází k uspokojení při aktu *dumláním*. „Příčinu této slasti lze vidět jedině v dráždění ústní a retní oblasti; nazýváme je oblastmi erotogenními, a slast, které se dosahuje dumláním, označujeme jako slast sexuální.“⁵⁸ Prvním objektem libida je matčin prs. Po odstavení dítě hledá jiné objekty, například vlastní prst nebo jiné předměty, které cucá nebo kouše. Důležitými znaky infantilní sexuality jsou dle Freuda uspokojování organických potřeb a autoerotický ráz. To znamená, že dítě hledá k uspokojení objekt na vlastním těle.⁵⁹ Černoušek dodává, že vznikající autoerotismus je pak v budoucnu zdrojem všech aktivit sebeuspokojování. Všechny návyky, které se vytváří v tomto období, se objevují i v dospělosti. Záleží vždy na tom, zda byl jedinec v této fázi vývoje dostatečně uspokojován nebo naopak frustrován.⁶⁰

Dle Fonagyho a Targetové se orální stadium dělí na *prvotní*, kdy je zdrojem slasti sání a *pozdější „sadisticko-orální“*, kdy je zdrojem slasti kousání. Dle tohoto rozdělení popisují dva typy orální osobnosti. U prvního typu se setkáme s pasivitou

---

⁵⁷ FONAGY, P., TARGET, M. *Psychoanalytické teorie: Perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*, s. 52.

⁵⁸ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 265-266.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ ČERNOUŠEK, M. *Sigmund Freud: dobyvatel nevědomí*, s. 63.

a relaxací, tedy přetrvává slast z toho, že matka drží kojence u prsu. Druhým typem je agresivní a aktivní osobnost, u níž přetrvávala slast z kousání.⁶¹

5.2 OBDOBÍ ANÁLNÍ

Brzy poté dítě začne pociťovat slast spojenou s vyměšováním, další období proto Freud nazval obdobím análním. Dítěti tento akt vyprázdnění, ať už jde o moč nebo o stolicí, způsobuje slast. Zde ale přichází zásadní postoj výchovy, kdy je dítěti zakázáno vyměšovat dle libosti, ale jen když to určí rodiče. „Zde poprvé má zaměnit slast za společenskou důstojnost.“⁶² Dítě však nebere svůj výměšek s odporem, nýbrž jako část svého těla nebo jako dar, kterým chce obdarovat ostatní.⁶³

I prožitky z tohoto období se dle Freuda dostávají do dospělosti. Například osoby, které nesnesou pořádek a vyhledávají chaos, v sobě mají stále infantilní pohnutky análního charakteru. Naopak velmi pořádkumilovní lidé v sobě nesou obranu proti těmto pohnutkám a veškerá špína je proto děsí.⁶⁴

5.3 OBDOBÍ FALICKÉ

Od třetího roku věku se dítě začíná zajímat o vlastní genitálie a poznává rozdíly druhého pohlaví. U chlapců se objevuje *kastrační komplex*, který pochází ze zjištění, že děvčata penis nemají a zároveň ze strachu, že jim bude penis odňat. Dívka také prochází komplexem, který se však odlišuje od kastrálního. V tomto věku také přichází dítě s prvními dotazy, odkud přicházejí děti. Vyhýbavé odpovědi rodičů ale dítě neuspokojí, cítí k nim zášť a osamostatní se v hledání této odpovědi.

Velmi zajímavou částí, která vrcholí v tomto období, je Freudem nazývaný *oidipický komplex* (též oidipovský).⁶⁵ Jak název napovídá, Freud se nechal inspirovat řeckou pověstí o králi Oidipovi. Oidipus unikl svému osudu- zabít svého otce a vzít si za ženu svou matku. Svému osudu však uniknout nedokázal.⁶⁶ V případě oidipovského

---

⁶¹ FONAGY, P., TARGET, M. *Psychoanalytické teorie: Perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*, s. 52.

⁶² FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 266-267.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ MITCHELL, A., BLACKOVÁ, J. *Freud a po Freudovi*, s. 35.

⁶⁵ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 268-279.

⁶⁶ Tamtéž, s. 280.

komplexu tedy dochází u malého chlapce k rozvinutí silného vztahu k matce, na kterou se upíná jako na sexuální objekt. K otci proto zaujme nepřátelský postoj. Slibuje matce, že se s ní ožení a v otci cítí svého soka. Chlapec vyžaduje, aby mohl být přítomen u všech aktivit matky, například při koupání nebo nocování. Dítě v tomto období vykazuje tzv. *ambivalentní city*, kdy rodiče opačného pohlaví zároveň miluje a zároveň v něm cítí nepřítele.⁶⁷

U dívek probíhá dle Freudovy teorie oidipický komplex jednodušeji než u chlapců. Místo kastrálního komplexu se u dívky projevuje tzv. *závist penisu*. Tato fáze vyústí v oidipický komplex, kdy dívka cítí náklonnost ke svému otci. Jak ale vysvětluje Chodorow, nejde o formu sexuální touhy, ale spíše o přání mít s otcem dítě. Nejlépe tedy chlapce, který by měl vytoužený penis, který dívka postrádá. Jelikož se dívka nemusí bát kastrace, oidipovský komplex není u dívky nikdy zcela vytěsněn. I když je dívka výchovou vedena k opouštění přání z oidipického období, probíhá tato změna ještě dlouhou dobu. Proto se dle Freuda u dívky nikdy nevytvoří tak silné superego jako u chlapce. Chodorow uvádí Freudovou myšlenku, že vedlejším produktem závisti penisu, je mateřská láska v dospělosti.⁶⁸ V tomto bodě si byl Freud vědom ostré kritiky. „(...) Nadjá nemůže dosáhnout oné síly a nezávislosti, v nichž tkví jeho kulturní význam – a feministé neradi slyší, poukazuje-li se na to, jak se tento moment projevuje na průměrném ženském charakteru.“⁶⁹ Drapela doplňuje, že u děvčat se toto období též nazývá *Eléktřin komplex*.⁷⁰

Ukončení oidipického komplexu u chlapců probíhá tak, že se chlapec vzdá sexuální touhy po matce, jelikož se u něj plně rozvine kastrální komplex. Ze strachu o svůj penis vytěsní oidipický komplex a místo něj se zformuje chlapcovo superego.⁷¹ Konec oidipického komplexu je tudíž důležitý pro vznik superega. Probíhá identifikace neboli ztotožnění s chováním a hodnotami svého rodiče, například chlapec chce být jako jeho otec. Během vývoje pak Superego přijímá i ostatní vzory.⁷²

---

⁶⁷ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 279-283.

⁶⁸ CHODOROW, N. *Freud on women*, in NEU, J. *The Cambridge Companion to Freud*, s. 225-226.

⁶⁹ FREUD, S. *Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*, s. 106.

⁷⁰ DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*, s. 26.

⁷¹ FREUD, S. *Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*, s. 106.

⁷² Tamtéž, s. 54-55.

5.4 OBDOBÍ LATENCE

V období školního věku dítěte, Freud udává věk mezi šestým a osmým rokem, je postup sexuálního libida pozastaven. Freud nazývá toto období latentním. Sexuální impulsy nejsou aktivní a dojde k tzv. *infantilní amnézii*, což znamená zapomenutí raných prožitků. Psychoanalýza se snaží právě tyto vzpomínky znovu probudit.⁷³

5.5 OBDOBÍ GENITÁLNÍ

Genitální období propuká v pubertálním věku a je závěrečnou fází před dospělostí. Libido zde vystupuje s novou energií a člověk prožívá skutečné erotické vztahy.⁷⁴

5.6 FIXACE A REGRESE

V souvislosti s teorií psychosexuálního vývoje Freud formuloval dva základní problémy. Jedním z nich je setrvání části sexuální tendence v daném stadiu. Tento jev nazývá *fixací*. Druhým je případ, kdy sice jedinec projde vývojem, ale v určitém bodě se může opět navrátit k dřívějšímu stadiu. Tomuto jevu říkáme *regrese*. Regrese se pak vyskytuje ve dvou podobách, buď je to návrat k raným libidózním objektům nebo návrat k celkové orientaci na ranější stupeň. Freud tvrdí, že obě podoby se vyskytují u přenosových neuróz.⁷⁵ Dalším popisovaným jevem je také *narcismus*, kdy se libido odvrátí od objektů k sobě samému. Freud předpokládá, že nejde o žádný výjimečný stav, ale že je odkazem na původní stav, kdy se jedinec uspokojoval autoeroticky. Z původního narcismu se tedy vyvíjí láska k ostatním objektům.⁷⁶

---

⁷³ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 276.

⁷⁴ DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*, s. 26.

⁷⁵ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 287-289.

⁷⁶ Tamtéž, s. 349.

6 VÝZNAM SNŮ

Pro Freuda, ale zároveň i pro Junga a Adlera byly sny jedním z přístupů do lidského nevědomí. Ve snech figurují nevědomé obsahy v různých podobách. Freud, Jung i Adler se tedy věnovali výkladu snů. Význam snů jako takový by však tvořil samostatnou práci, jelikož koncepce všech tří jmenovaných je velmi obsáhlá. Zmíním se tedy jen stručně o základních myšlenkách ohledně snů.

Dle Černouška se Freudův *Výklad snů* stal nejvýznamnějším a nejcitovanějším dílem v psychologii 20. století. Kromě toho jím Freud položil základní kámen psychoanalýzy. Vedle důležitých poznatků z oblasti snů dílo obsahuje Freudovu vlastní analýzu, jelikož se často inspiroval sny vlastními.⁷⁷ Technika výkladu snu byla pro Freuda určitou průpravou pro psychoanalýzu, shledával totiž podobnost mezi snem a neurotickým symptomem.⁷⁸ Freud přišel s tvrzením, že sen je splněním přání. „Je plnoprávným psychickým úkazem, a to splněním přání; lze ho včlenit do souvislosti duševních úkonů bdění, kterým rozumíme; vytvořila jej velmi složitá duševní činnost.“⁷⁹ Freud striktně rozděloval *sen zjevný*, tedy ten, který se nám zdá, a *sen latentní*, což je jeho pravý, ale skrytý smysl. Sen dle něj čerpá svůj obsah z prožitků posledních dnů, vybírá svůj obsah i z nepodstatných informací a dokáže použít i dávné vzpomínky z dětství.⁸⁰

Významnou roli při tvorbě snu hraje *symbolika*. Freud předpokládal, že sen používá symboliku ke znázornění latentních myšlenek a nevědomých pudových přání. Symbolika se nevyskytuje jen ve snech, ale pochází hlavně z lidového folklóru, rčení, vtipů a pověstí různých národů. Freud vysvětlil několik symbolů, týkající se sexuálního života. Například tvrdil, že podlouhlé předměty, jako hole, deštníky, kmen stromu nebo různé ostré zbraně jsou symbolem pro mužské přirození. „Ženskému pohlavnímu ústrojí odpovídají krabice, bedny, skříně, pouzdra, kamna, ale též jeskyně, lodě a všechny druhy nádob.“⁸¹

---

⁷⁷ ČERNOUŠEK, M. Sigmund Freud: dobyvatel nevědomí, s. 51-56.

⁷⁸ FREUD, S. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*, s. 71-96.

⁷⁹ FREUD, S. *Výklad snů*, s. 78.

⁸⁰ Tamtéž, s. 103.

⁸¹ FREUD, S. *Výklad snů*, s. 213-215.

Jung na rozdíl od Freuda zdůrazňuje finální pojetí snu a na místo příčiny jej zajímá, co nám má sen naznačit a na co má upozornit. Stejný přístup je patrný i na pojetí snové symboliky. Freud předpokládá, že každý symbol má svůj jasný význam. Například všechny podlouhlé předměty pro něj mají význam mužského pohlavního orgánu. Ve finálním pojetí nemá symbol pevný význam, tedy každý snový obraz s podlouhlým předmětem by měl jiný význam, podle toho, o čem nás chce poučit.⁸² Zatímco Freud se snažil najít a vyložit latentní snové myšlenky, pro Junga byl určující zjevný obsah snu. Užíval při výkladu metody *amplifikace*, kdy jednotlivé symboly a motivy ve snu rozšiřoval motivy příbuznými pomocí asociace. Od volné asociace se tato metoda odlišovala tím, že návrhy zde vynášel i sám analytik. Oproti tomu používal Freud *reduktivní metodu*, kdy v přetvořeném obsahu zpětně hledal obsah původní.⁸³

Adler neviděl rozdíl mezi denním a nočním snem. U obou předchází určité pochybnosti nebo problém, který jedince tíží a neví si s ním rady. Sny tedy mají poskytnout řešení, které podporuje životní styl daného člověka, ačkoli není v souladu se zdravým rozumem. Sny probouzí emoce, které pak ve dne provázejí řešení problému. Pokud se člověku v bdělém životě daří uskutečňovat touhu po nadřazenosti v souladu s pocitem sounáležitosti, sny se u něj nevyskytují tak často, jelikož aktuálně nemá žádný nevyřešený životní problém.⁸⁴

---

⁸² JUNG, C. G. *Výbor z díla I.; Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*, s. 171-172.

⁸³ JACOBI, J. *Psychologie C. G. Junga*, s. 90-93.

⁸⁴ PLHÁKOVÁ, A. *Spánek a snění*, s. 192-193

7 TEORIE OSOBNOSTI DLE C. G. JUNGA A JEJÍ POROVNÁNÍ S FREUDOVOU TEORIÍ

Carl Gustav Jung (1875-1961) byl švýcarský psychiatr, který patřil do úzkého psychoanalytického kruhu. Byl nejen kolegou, ale i přítelem Sigmunda Freuda, který jej, jak píše Plháková, pokládal za „korunního prince“ psychoanalýzy. V roce 1912 se však oba názorově rozešli a Jung vypracoval svou koncepci, nazvanou *analytická psychologie*.⁸⁵ Jung byl silně ovlivněn spiritualismem. Kritizoval hlavně Freudovo neporozumění náboženství a opomíjení duchovna. Dle Junga Freud nechtěl přijmout nic, co k teorii lidské psychiky nabízela filosofie a náboženství.⁸⁶

Drapela tvrdí, že se Jung nezabýval jen psychologíí, ale právě také filozofií, antropologií nebo mytologií. Jeho názory ovlivnila i pozorování domorodých a indiánských kmenů. Často proto ve svých teoriích vysvětluje jeden pojem z různých hledisek a mnozí psychologové považovali jeho názory za příliš složité. Oproti Freudově psychoanalýze, kde je důraz na sexualitu a oproti Adlerově teorii, kde se nachází společenský důraz, postrádá analytická psychologie toto jednotící jádro. Jungova teorie osobnosti se řadí mezi ty nejsložitější. Osobnost nazýval Jung pojmem *psýché*.⁸⁷

Ačkoli vycházel Jung z psychoanalýzy, můžeme v jeho teoriích postihnout různé odchylky nebo rozšíření některých hlavních témat. V první řadě Jung odmítá sexualitu jako nejsilnější pud, který ovládá psychický život. Uznává existenci dalších, stejně důležitých faktorů. Uvádí například faktor duchovní a náboženský, který je pro člověka velmi podstatný. Oproti Freudovu kauzálnímu pojetí Jung preferuje pojetí finální, což znamená, že místo příčiny hledá v symbolech nevědomí určité cílové zaměření a náznak budoucího vývoje.⁸⁸ Jedním z důvodů, proč Jung tolik nezdůrazňoval sexualitu, byl jeho život na venkově, kde vyrůstal. Sexualitu bral jako něco přirozeného, tudíž jí nevěnoval takovou pozornost jako Freud.⁸⁹ Jung rozšířil teorii nevědomí, libida a jeho finální

---

⁸⁵ PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*, s. 191.

⁸⁶ SCHWARTZ, J. *Dějiny psychoanalýzy*, s. 98-99.

⁸⁷ DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*, s. 31-32.

⁸⁸ JACOBI, J. *Psychologie C. G. Junga*, s. 67-74.

⁸⁹ JUNG, C. G., *Analytická psychologie: Její teorie a praxe*, s. 135-138.

pojetí je viditelné v jeho názorech na vývoj osobnosti a na výkladu snů. Základní body Jungovy teorie a odlišnosti od psychoanalýzy popíše v následujících kapitolách.

7.1 NEVĚDOMÍ

První odlišnost mezi Freudovou a Jungovou teorií můžeme zpozorovat u fenoménu nevědomí. Zatímco u Freuda bylo nevědomí jakýmsi úložištěm vytěsněných a zapomenutých obsahů, Jung teorii nevědomí rozšířil. Rozlišoval *osobní nevědomí*, které pochází z individuální zkušenosti člověka a tvoří povrchovou vrstvu nevědomí. Druhou, hlubší vrstvu nazval Jung *kolektivním nevědomím*. Tato vrstva je vrozená a všeobecná, protože obsahuje vzorce chování vlastní všem lidem. Rozdíl mezi osobním a kolektivním nevědomím se tedy týká jejich obsahů. „Obsahy osobního nevědomí jsou v podstatě takzvané *citově zabarvené komplexy*, které tvoří osobní intimitu duševního života. Obsahy kolektivního nevědomí jsou takzvané *archetypy*.“⁹⁰ Jung stejně jako Freud tvrdil, že nevědomí má větší moc než vědomí. Představoval si psychiku jako zeměkouli, kde nevědomí tvoří oceány, a vědomí jsou jen ostrovy a kontinenty. Nevědomí tedy pro Junga není jen o vytěsněném obsahu, ale je to i zdroj nápadů a umělecké tvorby.⁹¹

Jung dále tvrdí, že počátek lidského života a v podstatě celé dětství je nevědomé. Vědomí je jen přerušovaný stav a člověk velkou část života stráví nevědomě. Z těchto předpokladů vyvozuje, že vědomí vzniká z nevědomí. Oproti tomu Freud zastával spíše názor opačný a odvozoval nevědomí z vědomí.⁹² Jung také dodává, že nevědomí je relativní pojem. „Neexistuje nic jednoznačně nevědomého; není to jen přítomno ve vědomé psýché za určitých okolností. Můžete mít velmi různé myšlenky o tom, proč je nějaká věc známá z určitého hlediska a neznámá z jiného hlediska. Jedinou výjimkou, kterou dělám, je mytologický vzorec, který je zcela nevědomý, což mohu doložit fakty.“⁹³

7.1.1 KOMPLEXY

Komplex je jakýmsi průlomem do vědomí člověka. Jedná se o psychický faktor nabitý energií, která se dostane do vědomí a může způsobit nutkavé jednání a myšlení.

---

⁹⁰ JUNG, C. G. *Výbor z díla II.: Archetypy a nevědomí*, s. 97-98.

⁹¹ PUŠKÁROVÁ, M. *Tajemství milosti*, s. 31-32.

⁹² JUNG, C. G., *Analytická psychologie: Její teorie a praxe*, s. 18-20

⁹³ Tamtéž, s. 72-73

Ve vědomí působí jako cizí těleso a má jistou autonomii, není tedy zcela závislé na vědomých pochodech. „Můžeme dnes asi považovat za potvrzenou hypotézu, že komplexy jsou *odštěpenými částmi psýché*. Etiologie jejich původu je často takzvané trauma, emoční šok nebo něco podobného, čím se odštěpil kus psýché. Jednou z nejčastějších příčin je morální konflikt, který má svou poslední příčinu ve zdánlivé nemožnosti přijmout lidskou povahu v jejím celku. Tato nemožnost předpokládá bezprostřední rozštěpení, nezávisle na tom, zda o tom vědomí vázané na já ví nebo ne.“⁹⁴

Komplexy se vyskytují u všech lidí, jejich příkladem jsou chybné úkony, o nichž se zmiňoval již Sigmund Freud. Dle Jacobi nemusí jít jen o komplex méněcennosti. Některé komplexy jsou důležité pro motivaci lidského jednání. Podle obsahu tedy Jung dělil komplexy na zdravé a chorobné. Právě při psychoterapii může člověk zjistit význam daného komplexu a také jej v sobě vyřešit. Jung praktikoval *asociační metodu*, kdy byla pacientovi diktována tzv. *podnětová slova* a pacient měl na ně reagovat tzv. *reakčními slovy*. Poté měl tato slova zopakovat a délka reakční doby následně prozradila vztah pacienta k danému komplexu.⁹⁵

7.1.2 ARCHETYPY

Na rozdíl od obsahů osobního nevědomí, které figurovaly určitý čas ve vědomí, z něhož pak byly vytěsněny, obsahy kolektivního nevědomí nikdy vědomé nebyly. Tyto obsahy jsou dědičné a Jung je ve své teorii nazývá *archetypy*. Uvádí také, že archetypy se již objevily v jiných vědních oborech, v mytologii nebo v oblasti srovnávací religionistiky, jen pod jinými názvy. Podobnost viděl Jung s instinkty a tvrdil, že archetypy jsou nevědomé obrazy instinktů.⁹⁶ Mimo to zdůrazňoval Jung jeden jejich hlavní aspekt, tím je tzv. *numinózní charakter*, což je magický nebo duchovní zážitek při jejich zobrazení. Archetypy se objevují ve snech, fantaziích a jejich numinózní charakter způsobuje mystické představy. Jung uvádí, že archetypy tvoří základ ducha a proto jsou jádrem všech náboženství.⁹⁷

Jacobi vysvětluje archetypy jako zděděné vzorce psychických funkcí, stejně vrozené jako například způsob, jak se líhne kuře z vajíčka. Jsou podobné Platónovým

---

⁹⁴ JUNG, C. G. *Výbor z díla I.: Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*, s. 246-248.

⁹⁵ JACOBI, J. *Psychologie C. G. Junga*, s. 45-48.

⁹⁶ JUNG, C. G. *Výbor z díla II.; Archetypy a nevědomí*, s. 147-149.

⁹⁷ Tamtéž, s. 60-61.

idejím, ale s rozdílem, že idea byla praobrazem něčeho dokonalého, kdežto archetypy zahrnují světlou i temnou stránku věci. Určující je u nich forma, nikoli obsah.⁹⁸ Archetypy mají tedy mytologický charakter a jsou to vzorce vlastní lidem obecně. Archetypy dle Junga tvoří nejhlubší vrstvu nevědomí, kde jsou všichni lidé stejní. Jung vysvětluje, že stejně jako jsou všichni lidé anatomicky shodní, existuje i základní podobnost psýché. Tuto podobnost zpozoroval Jung při zkoumání psychologie primitivních národů.⁹⁹ „Je tolik archetypů, kolik je typických situací v životě. Nekonečné opakování vstúpilo tyto zkušenosti do psychické konstituce nikoli ve formě obrazů, jež by byly naplněny obsahem, nýbrž zprvu pouze jako *formy bez obsahu*, které toliko představují možnost určitého typu chápání a jednání. Když se v životě přihodí něco, co odpovídá archetypu, archetyp se zaktivizuje a nastupuje jako u instinktivní reakce nutkání, aby se prosadil proti rozumu a vůli nebo vyvolal konflikt, který přeroste až k tomu, co je patologické, tj. k neuróze.“¹⁰⁰

Jung popisoval například archetyp *Velké matky*, který zastupuje autoritu ženy a její pozitivní i negativní vlastnosti. Archetyp *Moudrého starce* představuje autoritu muže jako duchovního otce a zastupuje i jeho záporný charakter.¹⁰¹

7.2 LIBIDO U JUNGA

Na rozdíl od Freuda, který libidem označoval energii sexuálních pudů, Jung předpokládá širší význam. Libido není jen sexuální energie, ale je to veškerá psychická energie a intenzita všech psychických procesů. Libido zde značí celkovou chuť k životu nebo životní elán. Podílí se na všech touhách jedince, na psychických výkonech, ale i na utrpení a strasti. Zdravý člověk má vyrovnaný poměr libida mezi vědomím a nevědomím. Pokud má ale nevědomí více libida než vědomí, vzniká u člověka neuróza.¹⁰²

Jedním z hlavních důvodů, proč pro Junga není libido pouze sexuálního charakteru, jsou symptomy, které zpozoroval při schizofrenii. Pacient při ní ztrácí nejen

---

⁹⁸ JACOBI, J. *Psychologie C. G. Junga*, s. 50-51.

⁹⁹ JUNG, C. G., *Analytická psychologie: Její teorie a praxe*, s. 49-54

¹⁰⁰ JUNG, C. G. *Výbor z díla II.; Archetypy a nevědomí*, s. 155-156.

¹⁰¹ PUŠKÁROVÁ, M. *Tajemství milosti*, s. 58-59.

¹⁰² Tamtéž, s. 65.

sexuální, ale celkový zájem o realitu. Kdyby libido byla jen sexuální energie, pak by všechny naše vztahy ke světu byly sexuální. Rozšířil tedy pojem libida jako celkového energetického náboje, jelikož Freudova jednostranná teorie mu nepomáhala vysvětlit některé další poruchy kromě neurózy.¹⁰³

Tok psychické energie má podle Junga svůj směr. Tento směr je buď *progresivní*, nebo *regresivní*. Progrese je pohyb vpřed, který usměrňován vědomím a jde o normální adaptaci člověka na vnější podmínky. Pokud dojde k přebytku energie v nevědomí, například vlivem vytěsnění, nastává regrese. Pokud v této chvíli nezasáhne vědomí, může dojít k návratu na dřívější vývojový stupeň, nebo k propuknutí neurózy. Nejde ale jen o tyto extrémní případy. Progrese i regrese se objevují v běžném životě. V případě progrese při každém vědomém zaměření vůle, v případě regrese při každém silnějším prožitku nebo ve spánku. Na rozdíl od Freudovy teorie, který se na regresi dívá spíše z negativního hlediska jako na symptom neurotického onemocnění, Jung si všiml i pozitivního účinku. Je totiž mimo jiné důležitá pro dosažení vnitřní rovnováhy.¹⁰⁴

Duševní aparát v sobě udržuje množství libida v rovnováze, má tedy seberegulační vlastnosti. Rovnováhu udržuje dle Junga pomocí *zákona protikladů*. Tento zákon funguje mezi vědomím a nevědomím, i mezi dílčími obsahy duševního aparátu. Protiklady, které zde vystupují, mají kompenzační charakter a zachovávají v psýché konstantní množství energie.¹⁰⁵

7.3 VĚDOMÍ A JEHO FUNKCE

Jung pod označením *psýché* předpokládal určitou celistvost duševního aparátu. Mezi sférou vědomí a nevědomí stojí naše *Já*, které je částečně vědomé a částečně nevědomé. Vědomí dle Junga tvoří jen malou část naší psychiky. Naše *Já* je pak centrem vědomí a je nositelem naší identity. Dle Junga je nevědomí starší než vědomí a vědomí je na něm

---

¹⁰³ JUNG, C. G. *Výbor z díla VII; Symbol a libido*, s. 187-189.

¹⁰⁴ JACOBI, J. *Psychologie C. G. Junga*, s. 64-65.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 60-63.

závislé.¹⁰⁶ „Musíme zřejmě přivyknout myšlence, že vědomí nepředstavuje žádné zde a nevědomí žádné tam. Psýché spíše představuje *vědomě-nevědomou celost*.“¹⁰⁷

7.3.1 FUNKČNÍ TYPY

Jung popisoval různé funkce vědomí. Pojmem *ektopsýché* označoval vztah mezi obsahy vědomí a vnější realitou, pojmem *endopsýché* pak vztahy mezi obsahy vědomí a nevědomím.¹⁰⁸ Jung popsal čtyři základní ektopsychické funkce, které jsou přítomny v každém jedinci. Jedná se o *myšlení, citění, vnímání a intuici*. Funkcí byl míněn způsob zpracování informací bez ohledu na jejich význam. Člověk, který zpracovává informace myšlením, užívá logických pojmů. Člověk, který je citově založený, hodnotí vnější svět dle svých emocí. Myšlení a citění se navzájem vylučují. Vnímání má význam pro vnější realitu a detaily, intuice je vnitřní smysl, díky kterému rozumíme souvislostem. Vnímání a intuice tvoří rovněž protiklady. U člověka vždy převažuje jeden typ této funkce.¹⁰⁹

Dle Jacobi rozlišoval Jung u lidí tzv. *funkční typy*. V reálném životě se však tyto čisté varianty nevyskytují. V každém člověku se funkce objevují smíšené. Jacobi uvádí, že myslitelským typem byl například Kant, zatímco Schopenhauera označuje za typ intuitivně-myslitelský.¹¹⁰

K endopsychickým funkcím vědomí patří v první řadě *paměť*, která nás spojuje s věcmi, které byly již zapomenuty a odsunuty do nevědomí. Další komponentou jsou *subjektivní komponenty vědomých funkcí*, které Jung vysvětluje jako subjektivní reakce, které doprovází vždy nějaké naše setkání s novým člověkem či novou situací. Jedná se o reakce, které většinou nejsou lichotivé a přípustné, proto je člověk raději uchovává v nevědomí. Třetí komponentou jsou *emoce a afekty*, které dle Junga nedokážeme vědomě kontrolovat. Čtvrtou komponentu nazývá Jung *invazí* a vysvětluje ji jako situaci, kdy se nevědomí plně zmocní vlády nad chováním člověka. Tento jev lze pozorovat u neurotických jedinců. Jung tvrdí, že to je jako by člověk ztratil sám sebe.¹¹¹

---

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 17-18.

¹⁰⁷ JUNG, C. G. *Výbor z díla II.; Archetypy a nevědomí*, s. 5.

¹⁰⁸ JUNG, C. G. *Analytická psychologie: Její teorie a praxe*, s. 22.

¹⁰⁹ PUŠKÁROVÁ, M. *Tajemství milosti*, s. 40-41.

¹¹⁰ JACOBI, J. *Psychologie C. G. Junga*, s. 20-26.

¹¹¹ JUNG, C. G., *Analytická psychologie: Její teorie a praxe*, s. 31-33.

7.3.2 TYPY ZAMĚŘENÍ

Kromě funkčních typů, rozlišoval Jung dále tzv. *obecné typy zaměření*. Tyto typy se odlišují zaměřením svého libida, tedy směřováním psychické energie. Tato typologie zahrnuje typ *introvertní* a *extrovertní*. Introvert se staví k objektu tak, že mu chce libido odebrat. Extrovert se naopak chová k objektu pozitivně. Tyto protikladné typy uzavřených a otevřených lidí jsou velmi známé. Vyskytují se skrze naši populaci nezávisle na věku a pohlaví. Tento typ zaměření není určován vědomě, ale jeho existence má původ v nevědomí. Jung uvádí, že se jedná o dispozici jedince a narušení jeho zaměření může způsobit vznik neurózy i poškození fyzického zdraví člověka.¹¹²

7.3.3 POJEM PERSONA

Pojmem *persona* nazval Jung způsob, jak se člověk otáčí a chová k vnější realitě. Je to jakýsi obal, který chrání *Já* před okolním světem. V části persony jsou zastoupeny funkce vědomí. Hlavní součástí je myšlení, menší část zaujímá intuice a vnímání, zatímco cítění zde zastoupeno není vůbec. Persona je pro Junga část já, která vznikla ke komunikaci se světem. Jedná se tedy o vztah mezi individuem a společností. Persona by dle Jacobi měla fungovat v souladu se třemi hlavními aspekty. V souladu s *ideálem Já*, tedy s naší ideální představou o sobě. Dále v souladu s obrazem, který si o nás dělá společnost, a za třetí s naší psychickou a fyzickou dispozicí. Narušením jednoho z těchto aspektů by se mohla stát persona překážkou ve vývoji osobnosti. Jacobi dodává, že persona nezahrnuje jen naše vlastnosti, ale i způsob našeho jednání, vystupování a typické rysy, které jsou vidět navenek.¹¹³

„Persona je komplikovaný systém vztahů mezi individuálním vědomím a společností, případně jakási maska, která má na jedné straně dělat na ostatní lidi určitý dojem a na druhé straně zakrýt pravou povahu jedince.“¹¹⁴

---

¹¹² JUNG, C. G. *Výbor z díla I.; Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*, s. 259-263.

¹¹³ JACOBI, J. *Psychologie C. G. Junga*, s. 36-37.

¹¹⁴ JUNG, C. G. *Výbor z díla III.; Osobnost a přenos*, s. 94.

7.4 VÝVOJ OSOBNOSTI DLE JUNGA

Zatímco Freud ve své teorii psychosexuálního vývoje popisuje jednotlivá stadia od kojence po dospělého člověka, a to v závislosti na uskutečnění jeho sexuální energie, Jung popisuje vývoj osobnosti zcela jinak. Posun ve vývoji uvádí kolem třiceti let věku a tento vývoj se týká hlavně našeho ega a postupného spojování vědomí a nevědomí. Lidé ve středním věku se dle Junga začnou vyvíjet se zaměřením na duchovní cíle. I zde je viditelné finální pojetí problému, tedy pojetí vývoje, které směřuje ke svému cíli.¹¹⁵

Jak uvádí Jacobi, vývoj osobnosti a dosažení jejího ucelení v Jungově teorii znamená propojení vědomí a nevědomí člověka. Na tomto ucelení osobnosti člověk pracuje celý život. Člověk by se měl odpoutat od vnějšího světa a poznat svůj vnitřní svět. Poznat sám sebe je prvním krokem v takzvaném *procesu individuace*. Individuace je proces určitého zrání, kdy se člověk stává jedinečnou bytostí. Při tomto procesu je důležitá druhá osoba, dle Junga může pomoci sám analytik nebo lékař. Celkový vývoj osobnosti probíhá ve dvou obdobích. V první polovině života se člověk začleňuje do vnějšího světa. Upevňuje se oblast já, projevuje se převažující funkční typ, typ zaměření a persona. V druhé polovině začíná člověk vidět sám sebe a své místo na světě více do hloubky a poznává to, co bylo jeho vědomí skryto. V této druhé polovině probíhá onen proces individuace a Jung jej popsal pomocí archetypových symbolů, které se během procesu tvoří.¹¹⁶

7.4.1 STÍN

V první etapě procesu individuace uvádí Jung prožitek archetypu Stínu, který značí naši odvrácenou a temnější tvář.¹¹⁷ Člověk pozná součást své vlastní osoby, kterou jinak navenek neukazuje a skrývá ji pod personu. Jedná se o nelehký úkol, protože ne každý je schopen akceptovat tuto temnou stránku sebe sama. Pokud se to člověku povede, je to první krok v procesu individuace a dojde k poznání osobního nevědomí. Jung tvrdí, že kdo chce sám sebe poznat, musí se setkat se svým stínem.

---

¹¹⁵ DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*, s. 37.

¹¹⁶ JACOBI, J. *Psychologie C. G. Junga*, s. 112-115.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 116.

Tím, že objevíme naše nedostatky, uvědomíme si také, že vědomí nemá takovou převahu, jak jsme si dosud mysleli.¹¹⁸

Jacobi uvádí, že archetyp Stínu se objevoval v různých podobách už u primitivních lidí a je používaným motivem i v umělecké tvorbě. Setkání s vlastním stínem u Junga je v určitých rysech podobná odhalování raných zážitků ve Freudově psychoanalýze. Stín se může zobrazit jako symbol nebo jako postava, například ve snech. Může souviset s osobním nevědomím a zobrazit se v podobě postavy blízkého člověka, nebo souvisí s kolektivním nevědomím a zobrazuje se jako mýtická postava. Setkání s temnou stránkou naší osobnosti přináší mnohé nesnáze, může dojít k projekci, kdy přenášíme tuto stinnou stránku na jinou osobu z našeho okolí. Při analýze dochází k odporu pacienta, který se bojí, že jeho já nápor z nevědomí nevydrží. Je to ale nevyhnutelný krok k našemu sebepoznání.¹¹⁹

7.4.2 ANIMUS A ANIMA

V druhé etapě procesu individuace se člověk setkává s archetypovým obrazem nazvaným *animus* a *anima*. Tento obraz ukazuje vztah k opačnému pohlaví. Žena se setkává s animem, což je část mužství ukrytá v její podstatě. Muž se v tomto směru setkává s obrazem animy. Animus a anima se objevují jako vnitřní obrazy ve snech a nevědomých projevech, nebo jako vnější projekce, kdy nás na osobě opačného pohlaví přitahuje přesně to, co s ní máme společné ze své podstaty. Anima se dle Junga může objevit v podobě něžné víly, matky i čarodějnice nebo jako konkrétní mýtická postava. Podobně je to u anima. Mimo jiné se tyto obrazy mohou projevit v podobě zvířete nebo věci. Jung předpokládá, že obzvlášť v západní civilizaci jsou naše obrazy druhého pohlaví silně zatlačeny, protože jsme zvyklí tyto projevy potlačovat. Pokud si uvědomíme, že část naší podstaty tvoří opačné pohlaví, dostaneme naše emoce pod kontrolu. Toto stadium značí, že se nacházíme v druhé polovině vývojového období.¹²⁰

Na konci tohoto stadia se objevuje archetyp Moudrého starce, který zastupuje duchovní princip, a archetyp Velké matky, který zastupuje přírodní princip. Člověk se setkává s pravou podstatou mužství a ženství. Oba archetypy se i zde zobrazují

---

¹¹⁸ JUNG, C. G. *Výbor z díla II.; Archetypy a nevědomí*, s. 118-121.

¹¹⁹ JACOBI, J. *Psychologie C. G. Junga*, s. 116-120.

¹²⁰ Tamtéž, s. 121-129.

v různých podobách, které jsou známé z mýtů. Pokud se s těmito archetypy člověk ztotožní, může upadnout do samolibosti.¹²¹

7.4.3 BYTOSTNÉ JÁ

Ve třetí etapě vývoje již jedinec přijal svou odvrácenou stránku, obraz druhého pohlaví a svůj vztah k přírodnímu a duševnímu principu. Vědomí se zde setkává s nevědomím ve vzájemné interakci. Tento archetyp nazval Jung *bytosným Já*.¹²² „Intelektuálně není bytosné Já nic než psychologický pojem, konstrukce, která má vyjádřit nám nepoznatelné jsoucno, jež jako takové nemůžeme pochopit, protože přesahuje možnosti našeho chápání, jak to vyplývá z jeho definice. Stejně tak dobře by mohlo být označeno „Bůh v nás“.“¹²³ Dosažení bytosného Já je tedy cílem vývoje osobnosti a cílem lidského života.¹²⁴

---

¹²¹ Tamtéž, s. 130-132.

¹²² JACOBI, J. *Psychologie C. G. Junga*, s. 132-133.

¹²³ JUNG, C. G. *Výbor z díla III.; Osobnost a přenos*, s. 152.

¹²⁴ Tamtéž, s. 102.

8 TEORIE OSOBNOSTI DLE A. ADLERA A JEJÍ POROVNÁNÍ S FREUDOVOU TEORIÍ

Alfred Adler (1870-1937) byl vídeňský psychiatr, který stejně jako C. G. Jung patřil na přelomu 20. století mezi žáky Sigmunda Freuda. Adler nejprve pracoval jako praktický lékař, později se stal psychiatrem. V době, kdy spolupracoval s Freudem, byl dokonce jmenován prezidentem Psychoanalytické společnosti.¹²⁵ Plháková tvrdí, že od roku 1911 se Adler s Freudem přestali shodovat a to hlavně z důvodu Freudova důrazu na lidskou sexualitu, který Adler nesdílel. Rozcházel se také z důvodu Adlerových názorů na finalitu duševních procesů.¹²⁶

Po rozchodu s Freudem založil Adler vlastní psychologickou školu, nazývanou *individuální psychologie*. Věnoval se teorii neurózy a terapeutické výchově, při čemž se snažil v různých školách zavést poznatky individuální psychologie do praxe. Alfred Adler byl na rozdíl od Freuda a Junga výborný řečník a byl spíše praktikem než teoretikem.¹²⁷ Zatímco Freud se setkával spíše s vídeňskou elitou a vrstvou vzdělanců, Adler přijímal i pacienty z chudších vrstev a nedělal mezi nimi rozdíly. Dle Schwartza Freud doporučoval přijímat jen pacienty s určitou výší intelektu, kdežto Adler byl známý tím, že se stavěl za zájmy dělníků v oblasti lékařství a snažil se o zlepšení lékařské péče o chudé. Zabýval se také významně dětskou psychiatrií.¹²⁸

Freud a Adler se neshodli v zásadní otázce, která se týká motivace lidského jednání. Adler tvrdil, že člověk si svůj život buduje sám a jeho jednání má jistý účel a cíl. Freud naopak zdůrazňoval nevědomé motivy vycházející z pudů, tudíž Adlerův názor nemohl akceptovat. Adler dále nesouhlasil s Freudovým umocněným důrazem na lidskou sexualitu a oproti Freudovi připisoval velký význam vědomé složce lidské psychiky.¹²⁹

8.1 STRUKTURA OSOBNOSTI

Dreikurová-Fergusonová popisuje Adlerovu teorii osobnosti jako holistickou, teleologickou a sociální. Adlerův holismus spočívá v tom, že osobnost je podle jeho

---

¹²⁵ DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*, s. 41.

¹²⁶ PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*, s. 190.

¹²⁷ ADLER, A. *Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie*, s. 151-152.

¹²⁸ SCHWARTZ, J. *Dějiny psychoanalýzy*, s. 101-104.

¹²⁹ Tamtéž, s. 106-120.

teorie jednotný celek. Zatímco Freud popisoval části osobnosti (id, ego, superego), jejich funkce a interakce mezi nimi, Adler nevidí osobnost jako složenou z částí. Osobnost je celek vědomí i nevědomí, který se obrací k vnější realitě. Jednotu osobnosti nazýval Adler *životním stylem*. Nejedná se o povrchní význam, který se v současnosti používá. Jde o formu vnímání sebe, svého okolí a jeho součástí je zaměření člověka na určitý cíl. Pojem *individuální psychologie* tedy vychází z názoru na celistvost osobnosti, ale také naráží na to, že člověk jako individuum je neoddelitelný od společnosti.¹³⁰ „Vědomá a nevědomá mysl vzájemně spolupracují; nestaví se do protikladu nebo sporu, jak se často předpokládá. Kromě toho mezi nimi neexistuje žádná přesná dělicí čára. Důležité je objevit smysl jejich společného úsilí. Nelze rozhodnout, co je a co není vědomé, dokud neporozumíme celému kontextu.“¹³¹

Druhým pilířem individuální psychologie je teleologický pohled na smysl lidského jednání, tedy že každé jednání má nějaký účel, a poznat osobnost člověka lze jen skrz jeho stanovené cíle. Cíl je subjektivní a každý si jej volí svým vlastním rozhodnutím. Chování člověka tedy dle Adlera závisí na jeho cílech.¹³² Adler vysvětluje zaměření na cíl přirovnáním k tělesným orgánům. I orgány se vyvíjí do určité cílové podoby. Pokud se například jeden orgán vyvine nedokonale, tělo tento stav vykompenzuje v podobě jiného, lépe vyvinutého orgánu, který převezme funkci. Podobně funguje i psychický vývoj. Dojde ke stanovení cíle, díky kterému člověk zvládá překážky, dokáže se vyvíjet a každá jeho činnost je v souladu s tímto cílem.¹³³

Třetím pilířem Adlerovy teorie je sociální zaměření. Lidskou osobnost je třeba zkoumat z hlediska sociálních vztahů, které ji formují. Adler tvrdí, že člověk se narodí jako slabá bytost, která je závislá na péči svých blízkých. Ze stejného důvodu, kvůli kterému potřebuje dítě rodinu, potřebuje dospělý člověk patřit do společnosti. Nejvýznamnějším aspektem lidského života je tendence utvářet společnost, a cílem psychologie je pomáhat lidem v tomto soužití.¹³⁴

8.1.1 SOCIÁLNÍ ZÁJEM, POCIT MÉNĚCENNOSTI A ÚSILÍ O NADŘAZENOST

Důležitým pojmem v Adlerově teorii je *sociální zájem*. Dreikurová-Fergusonová vysvětluje, že sociální zájem a pocit, že někam člověk patří, je hlavní

¹³⁰ DREIKURS-FERGUSON, E. *Adlerovská teorie*, s. 6-7.

¹³¹ ADLER, A. *Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie*, s. 21.

¹³² DREIKURS-FERGUSON, E. *Adlerovská teorie*, s. 6-7.

¹³³ ADLER, A. *Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie*, s. 8-9.

¹³⁴ Tamtéž, s. 23-24.

lidská potřeba. Lidé mají tento cit vrozený, ale jak se vyvine, záleží na okolnostech, hlavně na výchově. Pokud člověk cítí, že má ve společnosti své místo, může pozitivně přispívat k jejímu blahu. Sociální zájem dodává jedinci odvahu řešit a překonávat problémy všedního života, plnit úkoly a podstatné role, spolupracovat s ostatními lidmi.¹³⁵ Adler nazýval sociální zájem též pocitem sounáležitosti a tvrdil, že jen sebevědomý člověk, který se identifikoval se společností, je připravený na život. Pokud není tento pocit dostatečně vyvinutý, trpí člověk *pocitem méněcennosti*. Pokud je tento pocit nezvykle silný, jedná se o *komplex méněcennosti*. Příznakem pocitu méněcennosti může být nejistota, váhavost i vyhýbání se sociálním interakcím.¹³⁶ „Existuje řada lidí, kteří říkají: „Udělal/a bych to tak a tak, *ale...*“, „Přijal/a bych to zaměstnání, *ale...*“, „Nenechal/a bych si to od toho člověka líbit, jenže...!“ Všechny takové výroky svědčí o silném pocitu méněcennosti (...).“¹³⁷

Dle Adlera každý člověk má jistý pocit méněcennosti a díky úsilí o nadřazenost se snaží překonat nedostatky a přiblížit se ke svému cíli. Úsilí o nadřazenost je důležité pro náš vývoj a aktivuje naše snahy něčeho dosáhnout. Adler však také upozoroval, že lidé, kteří mají silný pocit méněcennosti, v sobě zároveň udržují silnou touhu po nadřazenosti. Komplex méněcennosti tedy úzce souvisí s *komplexem nadřazenosti*. Lidé trpící depresí potřebují díky své slabosti neustálou podporu, tím se ale stávají středem pozornosti a ovládají své okolí. Když sledujeme agresivní děti nebo děti, které kradou, vždy se tyto děti snaží vypadat mocnější, než opravdu jsou. Za každým komplexem nadřazenosti se tedy skrývá komplex méněcennosti a naopak. Lidé s těmito komplexy nejsou sociálně přizpůsobeni, bojí se, že se nevyrovnejí ostatním, a jejich strach pramení z událostí z raného dětství.¹³⁸

8.1.2 SOUKROMÁ LOGIKA A ZDRAVÝ ROZUM

Adler ve své teorii uvádí pojem *zdravý rozum*, který vysvětluje jako určité měřítko pocitu sounáležitosti. Lidé, rozhodující se zdravým rozumem, se rozhodují ve prospěch společnosti a v tomto ohledu dokáží odlišovat dobro a zlo. U problémových dětí nebo u neurotiků se však objevuje zvláštní druh uvažování, který je zaměřen na soukromé, nikoli na společensky prospěšné cíle. Tento způsob rozvahy nazývá Adler *soukromou logikou*. Pokud například člověk něco ukradne, tím dosáhne pocitu

---

¹³⁵ DREIKURS-FERGUSON, E. *Adlerovská teorie*, s. 9-15.

¹³⁶ ADLER, A. *Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie*, s. 18-33.

¹³⁷ Tamtéž, s. 33.

¹³⁸ Tamt., s. 35-38.

nadřazenosti, protože si zdůvodňuje svůj čin jako hrdinský. Díky tomu, že postrádá pocit sounáležitosti, uvažuje na úrovni soukromé logiky a jeho činy jsou pro společnost škodlivé. Stejně tak dle Adlera používají soukromou logiku právě neurotici nebo duševně nemocní lidé.¹³⁹

Oproti Freudovi, který viděl podstatu neurózy v potlačených sexuálních touhách, které si prorazily cestu do vědomí v podobě neurotického symptomu, Adler ztotožňoval neurózu s rozvinutým komplexem méněcennosti. Odmítal, že by byla neuróza způsobená potlačením sexuální energie, spíše tvrdí, že neurotik jen neumí tuto energii vyjádřit na společensky únosné úrovni.¹⁴⁰

Neurotik trpící méněcenností se cítí slabý, a nutí své okolí, aby o něj pečovalo a podporovalo jej. Tímto se však staví do středu pozornosti a komplex méněcennosti přechází v komplex nadřazenosti. Nedostatek odvahy, který znemožňuje adaptovat se na sociální prostředí, také způsobuje, že člověk nedisponuje zdravým rozumem. Nechápe, proč by měl být prospěšný společnosti. Podobná situace je u alkoholiků nebo zločinců, kteří si musí neustále něco ospravedlňovat, zatímco činy v souladu se zdravým rozumem ospravedlněny být nemusí.¹⁴¹

8.2 VÝVOJ OSOBNOSTI

Podobně jako Freud popisuje i Adler vývoj osobnosti již od raného dětství. Avšak oproti Freudovi, který rozlišuje jednotlivá stadia vývoje osobnosti v závislosti na ukojení sexuálního pudu, Adler sexualitu nijak nezveličuje. Tvrdí, že sexuální vývoj je závislý na úrovni osobnostního vývoje a ne naopak. „Pokud víme, že dítě vždycky chce být středem pozornosti a všechno řídit, pak se i v rámci sexuality bude vyvíjet tak, aby dominovalo a bylo středem pozornosti.“¹⁴² Freud byl tedy přesvědčen, že osobnost je formována objektivními činiteli, kdežto Adler připisoval význam subjektivním

---

¹³⁹ ADLER, A. *Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie*, s. 16-17.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 147-148.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 122-123.

¹⁴² Tamtéž, s. 144.

procesům. Osobnost se dle jeho teorie formuje zkušenostmi na základě subjektivního vnímání, jednání a rozhodování jedince.¹⁴³

Dreikurová-Fergusonová popisuje Adlerovu myšlenku, že už v chování novorozence je jistý náznak zaměření na určitý cíl. Dítě je již v tomto věku schopné vytvářet jednoduché modely vnímání a chovat se účelově. Z reakcí na různé zkušenosti si tvoří ucelený pohled na svět.¹⁴⁴ Psychický vývoj tedy začíná stanovením cíle, které dítěti v době, kdy se cítí slabé, pomáhá překonávat překážky. Ve věku 4-5 let se toto schéma zformuje do tzv. *prototypu*. Prototyp vysvětluje Adler jako určitý vzorec vnímání, dle kterého děti vnímají okolní svět a dle kterého se chovají. Pokud chceme pochopit prototyp určitého člověka, musíme poznat to, co na něj působilo v raném dětství. Adler tvrdil, že například děti, které mají poškozený určitý orgán, se ve svém životě zabývají věcmi, které se tohoto orgánu týkají, například dítě s onemocněním žaludku si později veškeré zkušenosti spojuje s jídlem, a dítě zrakově postižené se v budoucnu zajímá o vše, co může vidět. Toto zaměření odpovídá zformovanému prototypu.¹⁴⁵ Na základě prototypu se vyvine tzv. *životní styl*, který je jádrem osobnosti. Součástí životního stylu je dlouhodobý životní cíl, základ sebepojetí jedince a způsob řešení životních situací. Životní styl ovlivňuje způsob našeho života, výběr přátel i zaměstnání a v životě člověka je poměrně stálý.¹⁴⁶

Adler uvádí, že individuální psychologie neklade důraz na to, co jedinec zdědí geneticky, ale jak se v raném dětství zformuje prototyp. Existují různé chyby ve vývoji prototypu. Kromě tělesné méněcennosti Adler zdůrazňuje vliv rodinného prostředí, výchovy a význam sourozeneckého pořadí.¹⁴⁷

8.2.1 VLIV RODIČŮ NA VÝVOJ OSOBNOSTI

Na vývoj osobnosti nejvíce působí prostředí, do kterého se dítě narodí, tedy rodina a všechny vztahy a interakce, které zde probíhají. Adler tedy zdůrazňoval kontext celé rodiny, zatímco Freud věnoval pozornost pouze vztahu dítěte k matce nebo k otci, které pramenilo z volby sexuálního objektu. Na tomto základě popsal Freud oidipovský komplex a Eléktřin komplex. Adler však označoval za významnou celkovou atmosféru vztahů v rodině, které mají vliv na sebepojetí dítěte, na jeho sebedůvěru nebo

---

¹⁴³ DREIKURS-FERGUSON, E. *Adlerovská teorie*, s. 22.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 22.

¹⁴⁵ ADLER, A. *Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie*, s. 10-11.

¹⁴⁶ DREIKURS-FERGUSON, E. *Adlerovská teorie*, s. 24.

¹⁴⁷ ADLER, A. *Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie*, s. 11.

pocit méněcennosti. Kromě toho věnoval Adler pozornost také sourozeneckému pořadí a vztahům mezi sourozenci.¹⁴⁸

Chyba ve vývoji prototypu může nastat vlivem nesprávné výchovy. Adler uvádí jako příklad rozmazlované dítě, které rodiče hýčkají a věnují mu veškerou pozornost. Takové dítě si dle výchovy utvoří i stejný prototyp, a když se později ocitne v nové sociální situaci, například při vstupu do školy, začnou se u něj projevovat problémy. Takové dítě není zvyklé být ve skupině s druhými, naopak neustále vyžaduje být středem pozornosti a to v souladu se svým cílem.¹⁴⁹ „Poněvadž jim nedáváme příležitost, aby se cvičily v překonávání nesnází, bývají pro budoucí život zcela nepřipraveny. Utrpí zpravidla nezdary, jakmile opustí úzký kruh tohoto skleníkového ovzduší a mají čelit životu s jeho sociálními otázkami, kde již nikdo nepřehání své povinnosti k nim, jak to činili jejich přecitliví vychovatelé.“¹⁵⁰

Stejně nebezpečný pro vývoj prototypu je i opačný postoj, tedy když dítě necítí dostatek lásky nebo je nepřiměřeně trestáno. Takové děti touží po osvobození a může se stát, že v budoucnu budou dívky cítit nesympatie k mužům kvůli otci, který je v dětství nadměrně trestal. Chlapci, kteří měli naopak přísnou matku, mohou v dospělosti cítit nejistotu v přítomnosti žen a mohou vyhledávat homosexuální vztahy. Adler zdůrazňuje, že nadměrnými tresty se dítě nezmění. Jediná cesta je poznat chybný prototyp, který se v dítěti zformoval.¹⁵¹ Adler se zmiňuje i o dětech, které jsou vychovávány s nedostatkem respektu a lásky, cítí se tedy v rodině odstrkované. Jelikož mají pocit, že vše dělají chybně, nejsou schopny čelit konkurenci a zařadit se do sociálních interakcí. Kvůli pocitu méněcennosti se v dospělosti vyhýbají mezilidským vztahům nebo pocit méněcennosti kompenzují ovládnutím slabších lidí.¹⁵²

8.2.2 VLIV SOUROZENCŮ NA VÝVOJ OSOBNOSTI

Adler připisuje zvláštní význam ve vývoji osobnosti i pořadí, v jakém se v rodině dítě narodí a jaké vztahy má se svými sourozenci. Zvláštní postavení má v rodině nejmladší dítě. Adler zde poukazuje i na pohádky a příběhy z historie, kde se hlavní dějství vždy soustředí na nejmladšího člena rodiny. Toto dítě vzbuzuje u rodičů zvláštní péči, jelikož je nejmenší a ostatní sourozenci se už o sebe umí lépe postarat. Na

---

¹⁴⁸ DREIKURS-FERGUSON, E. *Adlerovské teorie*, s. 26.

¹⁴⁹ ADLER, A. *Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie*, s. 12.

¹⁵⁰ ADLER, A. *Člověk jaký jest; Základy individuální psychologie*, s. 33.

¹⁵¹ ADLER, A. *Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie*, s. 12-13.

¹⁵² Tamtéž, s. 63-66.

druhé straně není pro dítě příjemné, že je považováno za nejslabší, projevuje se u něj touha po moci, touha neustále ukazovat svoje dovednosti a silná soutěživost. Druhým typem je dítě, které nemá tolik odvahy na závodění se staršími sourozenci. U takového dítěte se vyvine silný pocit méněcennosti a vždy používá spíše výmluvy než odvážné činy.

Jiné postavení má v rodině dítě prvorozené. Adler zde uvádí, že již v tradici je zakotveno, že nejstarší potomek je nejrozumnější a v budoucnu dědí v rodině roli vůdce. Toto dítě má v sobě přirozený pocit moci. Druhorozené dítě se však vedle něj cítí odstrkované a se starším sourozencem zápasí. Pokud nedosáhne vítězství, ustoupí do ústraní a jeho pocity se dají přirovnat k závisti. Tento pocit v něm může přetrvávat i v dospělosti. Nelehké postavení má i starší chlapec, který vyrůstá s mladší sestrou. Adler tvrdí, že v soutěžení mezi sourozenci má dívka větší šance díky rychlejšímu vývoji a starší sourozenec se vzdává převahy, může se stát i neurotikem.

Adler zmiňuje i pozici jedináčka v rodině. Zde se veškerá energie a city rodičů soustředí na jediné dítě, může se tedy stát rozmazleným nebo nesamostatným, protože není nuceno jednat samo za sebe. Takové dítě není schopné se osamostatnit a vždy je závislé na podpoře svých nejbližších. Existují však i různé kombinace soužití sourozenců stejného pohlaví nebo sourozenců, kde má jedno pohlaví převahu. Adler uvádí příklad chlapce vyrůstajícího mezi dívkami. Může být potlačována jeho síla a statečnost, a chlapec se cítí oslaben. U takových chlapců se mohou v budoucích letech vyvinout slabší mužné rysy, nebo mohou být naopak nepřiměřeně zdůrazněny.¹⁵³

Chyby ve vývoji prototypu, ze kterého se později stává životní styl, nemusí být v rodině zpozorován. Místem, kde se chybný prototyp projeví, je škola. Problémové děti vykazují známky agrese, hádavosti nebo nerozhodnosti, nedokáží řešit problémy a raději je odkládají. Adler předpokládá, že škola by měla vést děti k sociálnímu začlenění a zároveň by měla i pomoci dětem se změnou jejich cílů a postojů.¹⁵⁴

8.2.3 VÝZNAM RANÝCH VZPOMÍNEK

Stejně jako Freud, i Adler pokládal vzpomínky za velmi důležité. Zatímco Freud se snažil odhalit nevědomá, vytěsněná přání či zážitky pocházející z určitého konfliktu pudů s realitou, Adler se věnoval vzpomínkám z raného dětství, aby pochopil celkový

---

¹⁵³ ADLER, A. *Člověk jaký jest; Základy individuální psychologie*, s. 110-115.

¹⁵⁴ ADLER, A. *Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie*, s. 96-99.

životní styl jedince a odhalil chybu ve vývoji prototypu. Jejich postup byl tedy obdobný a ani Adler nepopíral význam nevědomých zážitků. Uvádí však, že vědomé a nevědomé vzpomínky mají rovnocenný význam. Jelikož životní styl je zformován na základě stanoveného cíle a v průběhu života se nemění, tak i každé slovo pacienta bude poukazovat na tento cíl.¹⁵⁵

Adler rozlišuje různé typy paměti a vzpomínek. Někteří lidé si pamatují spíše zrakové vjemy, což je pro Adlera signálem, že se v dětství potýkali se zrakovou vadou. Jiní lidé mají vzpomínky spjaté s pohybem. Může jít o případy, kdy byl z nějakého důvodu dětem znemožněn pohyb. Jedním z typů raných vzpomínek jsou vzpomínky na smrt v rodině. Tato událost zanechává v prototypu stopu a může způsobit, že se člověk v budoucnu bude snažit pomáhat druhým, například tím, že se stane lékařem. Vzpomínka na smrt v rodině může být ale velmi hluboká a dítě se může uzavřít samo do sebe. Ve vzpomínkách rozmazlovaných dětí vždy bude nějakým způsobem figurovat matka. Adler pozoroval i vzpomínky, které měly konkrétní podobu, a na jejich základě dokázal analyzovat rané pocity méněcennosti.¹⁵⁶

„(...) pokud dokážeme analyzovat vzpomínky z dětství, můžeme předpovídat, co se stane v pozdějším životě našich pacientů. Vzpomínky jsou stopy toho, co se v životě člověka událo a jak probíhal jeho vývoj; poukazují ke směřování za určitým cílem a k překážkám, které bude nutné překonat.“¹⁵⁷

Dle Dreikurové-Fergusonové používali Adlerovi stoupenci kromě analýzy raných vzpomínek i metody výkladu snů nebo psychodrama. Tyto metody odkrývaly spíše krátkodobé cíle, ale přesto měly důležitý význam.¹⁵⁸

8.2.4 VÝVOJ CHARAKTERU

Adler se též zabýval otázkou charakteru a emocí. Charakter je způsob, jakým se projevuje navenek naše osobnost, dle Adlera má tedy sociální charakter. Veškeré chování člověka se odvíjí na základě cíle, stanoveného v raném dětství. Tento cíl určuje nejen životní styl člověka, ale i na naše pohyby, způsob chůze. Charakterové rysy a emoce jsou tedy vnějším projevem stanoveného cíle. Adler odmítá, že by vlastnosti byly vrozené. Například pokud je dítě líné, není to jeho vrozená vlastnost, ale je líný

---

¹⁵⁵ ADLER, A. Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie, s. 57-64.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 57-64.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 66.

¹⁵⁸ DREIKURS-FERGUSON, E. *Adlerovská teorie*, s. 24.

proto, že je to v souladu s jeho cílem. Obdobně u člověka, jehož cílem je životní boj, se vyvine ctižádostivost. Kromě cíle má na charakter určující vliv míra sociálního zájmu.¹⁵⁹

8.2.5 VÝVOJ U DÍVEK

Podobně jako ve Freudově teorii vývoje se u Adlera objevuje závist ženy. Zatímco ve Freudově teorii jde o závist penisu, která vyústí v oidipovský komplex, Adler pouze u některých žen připouští závist mužského postavení ve společnosti, a to bez sexuálního akcentu. Adler tvrdí, že naše kultura byla vybudována touhou po nadvládě a kulturní tradice přiděluje mužskému pokolení větší privilegia než ženám. Ohledně postavení žen existují různé předsudky, které pomáhají muži, aby své nadřazené postavení ospravedlňoval. Muž dle Adlera ale nemá svoji nadvládu stanovenou od přírody, nýbrž o ni musel bojovat. Předsudky o mužské nadřazenosti se nicméně vyskytují i v rodině a mají vliv na výchovu a vývoj dětí. Tento vliv se odráží jak při uctívání syna nebo při uctívání otce jakožto nositele moci v rodině.¹⁶⁰

„Muž se dítěti jeví po každé stránce silný a mocný. Jsou děti, které považují otce za tak směrodatného, že myslí, že je všecko svaté, co řekne, a na podporu svých tvrzení často jen odpovídají, že to řekl otec.“¹⁶¹

Ženy mohou v některých případech projevovat závist vůči nadřazenému postavení muže a mohou si přát být spíše mužem než ženou. Adler tento problém pojmenoval jako *maskulinní protest*. Tato závist mužského postavení se může u dívek projevit v napodobování chlapcova chování. Pokud zde rodiče včas nezakročí, může problém vyústit až do dospělosti, kdy se žena může zříci svých ženských rolí. Maskulinní protest je tedy formou komplexu nadřazenosti. Adler předpokládá i opačnou situaci, kdy je chlapec vychováván pod vedením matky a postrádá mužský vzor. I zde může chlapec imitovat dívčí chování a v dospělosti trpět pocitem méněcennosti. Adler na rozdíl od Freuda zdůrazňoval nutnost rovnocennosti obou pohlaví.¹⁶²

---

¹⁵⁹ ADLER, A. *Člověk jaký jest; Základy individuální psychologie*, s. 117-121.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 90-93.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 92.

¹⁶² ADLER, A. *Porozumění životu; Úvod do individuální psychologie*, s. 78-79.

9 ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsem se snažila o přiblížení a interpretaci teorie osobnosti se zaměřením na Sigmunda Freuda. Interpretuji všechny základní kameny teorie psychoanalýzy, kterou Freud během svého života rozvíjel. Čtenář zde může najít vysvětlení všech důležitých pojmů a stručné přiblížení všech témat týkajících se psychoanalytické teorie. Sigmunda Freuda následovalo mnoho badatelů, z nichž mezi nejbližší spolupracovníky patřil Carl G. Jung a A. Adler. Psychoanalýza je inspirovala a snažili se rozšířit tuto teorii do chvíle, než se s Freudem oba názorově rozešli a založili vlastní psychologické školy. Popisují tedy v této práci i jejich myšlenky týkající se teorie osobnosti.

Jak vysvětluje Drapela, lidská osobnost je působištěm dynamických sil, z nichž některé ovlivňují naše vnitřní procesy a některé ovlivňují naši adaptaci na okolí a interpersonální vztahy. Ačkoli se nám může zdát osobnost jako jednotná a pevná, ve skutečnosti se neustále vyvíjí a mění. Teorie osobnosti vytvořené různými psychology, se snaží vysvětlit interakci těchto dynamických sil. Různí teoretikové se mohou lišit svými přístupy, například v názorech na motivační činitele lidského jednání, v zaměřenosti osobnosti na určité cíle nebo v názorech na vývoj osobnosti.¹⁶³ V této bakalářské práci se snažím interpretovat tři teorie osobnosti a poukázat na jejich odlišnosti a jejich celkový význam.

Ve Freudově teorii osobnosti se setkáváme s pojmem libida, což je zásobárna psychické energie pocházející z pudů. Setkáváme se zde s významnou rolí sexuálního pudu v motivaci lidského jednání. Pudy fungují na principu slasti a jejich cílem je ukojit se, což ale bývá v rozporu s vnější realitou. Člověk je tedy nucen často své pohnutky potlačovat, tyto pohnutky se následně usadí v nevědomí, a odtud nadále ovládají lidské jednání. Na základě potlačených pudových impulsů se vytváří neurotická onemocnění. Ukázalo se, že Jung tento důraz na sexuální povahu libida nesdílel. Význam libida rozšířil na celkovou životní energii neboli elán, který se podílí na všech výkonech jedince. Tvrdil, že všechny vztahy ke světu nemohou být sexuální povahy. Souhlasil však s Freudem v tom, že duševní aparát má schopnost udržovat konstantní množství energie a pokud se stane, že se v nevědomí udržuje více energie, může dojít ke vzniku

---

¹⁶³ DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*, s. 13-15.

neurózy. Adler viděl lidskou bytost spíše v sociálním kontextu a jako základní lidskou potřebu uváděl pocit sounáležitosti a úsilí o nadřazenost. Dynamické síly se tedy soustředí na tyto dva faktory.

Co se týče struktury osobnosti, ve všech třech teoriích se setkáváme s důrazem na složku nevědomí. Freud i Jung se přikláněli k názoru, že nevědomí je rozhodující a nejdůležitější složkou lidské psychiky, avšak Jung připisoval nevědomí i pozitivní a tvůrčí povahu, zatímco pro Freuda bylo nevědomí spíše skladem vytěsněných přání. Jung rozšířil nevědomí o složku kolektivního nevědomí, která dle něj obsahuje historické zkušenosti celého lidstva. Kromě této složky, ale nejde nikdy zcela určitě říci, co je nevědomé. Jung i Adler popisovali spíše celistvost lidské osobnosti, tedy že mezi vědomím a nevědomím není přesná dělicí čára. Freud na rozdíl od nich odděloval ego, id a superego a jejich vzájemné interakce.

Interpretuji také rozdíl v hlavním zaměření těchto teorií. Zatímco Freud předpokládal, že každé chování má svoji příčinu, tedy kauzální přístup, Jung a Adler zdůrazňovali spíše finalitu duševních dějů. Dle Junga má vývoj osobnosti vyšší, imanentní cíl- a to splnutí vědomí s nevědomím a dosažení zkušenosti s bytostným Já. Adler zase tvrdí, že už od raného dětství člověk vykazuje účelové jednání a veškeré chování závisí na stanoveném cíli.

Co se týče vývoje osobnosti, formuloval Freud teorii psychosexuálního vývoje. Zde určil několik vývojových stádií od raného dětství, která odvozoval od tělesných oblastí, kde se v raném věku ukojuje sexuální pud. Největší význam přikládal stádiu falickému, kdy se objevuje oidipový komplex u chlapců a Eléktřin komplex u dívek. Dle toho, jak se dítě vypořádá s ranými komplexy, se v životě dále vyvíjí. Jung popisoval vývoj osobnosti spíše s duchovním zaměřením. Popisoval dvě hlavní stádia, z nichž první zahrnuje zcela nevědomé dětství a vývoj vědomého Já, které se tvoří z nevědomí. V druhém stádiu, které nastává ve středním věku, se člověk vyvíjí směrem ke splnutí vědomí s nevědomím. Jung toto stádium nazývá procesem individuace a vysvětluje jej na postupné identifikaci s různými archetypy. Stupeň vývoje pak záleží na tom, s jakým archetypem se člověk již identifikoval. Adler se stejně jako Freud zaměřoval již na období raného dětství, ale spíše na význam subjektivních procesů, které formují lidskou osobnost. Už malé dítě vykazuje známky účelového jednání, stanovuje si cíle a osvojuje si vzorec vnímání. Tento vzorec nazval Adler prototypem. Na vývoj

prototypu má vliv výchova rodičů a vztah se sourozenci, případné chyby ve vývoji prototypu může napravit škola. Na rozdíl od Freuda a Junga byla Adlerova teorie spíše sociální.

V dnešní době už je známo mnoho teorií osobnosti. Jelikož je každý člověk individuální a i podmínky vývoje jsou u každého člověka rozdílné, nelze upřednostňovat jen jednu teorii v jejím přesném znění na každého člověka. Člověk prochází erotickým vývojem, od dětství je formován výchovou rodičů a zároveň se většina lidí rozvíjí určitým duchovním směrem. Jak tvrdí Jung, každý člověk má jinou psychologii. Někdo se dle něj vyznačuje freudovskou psychologií, někdo adlerovskou, a jiný zase tou Jungovou. Každý badatel do své teorie prosazuje své osobní vyznání a své osobní zkušenosti. Jung tvrdil, že někteří jeho pacienti měli problémy, které popsal Freud a aplikoval na ně tedy Freudovu analýzu. Jiní pacienti vykazovali naopak problém s komplexem nadřazenosti, tudíž užíval Adlerovy metody. Co člověk, to jiný úhel pohledu. Jak říká Jung, existují různá hlediska psychologie a žádná psychologická teorie by se neměla brát tolik vážně.¹⁶⁴

---

¹⁶⁴ JUNG, C. G. *Analytická psychologie: Její teorie a praxe*, s. 134-136.

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADLER, Alfred. *Člověk jaký jest: Základy individuální psychologie*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1935.

ADLER, Alfred. *Porozumění životu: Úvod do individuální psychologie*. 1. vyd. Praha: Aurora, 1999. ISBN 80-85974-76-2.

ČERNOUŠEK, Michal. *Sigmund Freud: Dobyvatel nevědomí*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 1996. ISBN 80-7185-082-9.

DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti* 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-766-3.

DREIKURSOVÁ-FERGUSONOVÁ, Eva. *Adlerovská teorie: Úvod do individuální psychologie*. Tišnov: SURSUM, 1993. ISBN 85-799-01-4.

FONAGY, Peter a TARGET, Mary. *Psychoanalytické teorie: Perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-933-3.

FREUD, Sigmund. *Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*. 1. vyd. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1997. ISBN 80-86123-00-6.

FREUD, Sigmund. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1997. ISBN 80-901601-9-0.

FREUD, Sigmund. *Spisy z let 1917-1920*. 1. Vyd. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86123-16-02.

FREUD, Sigmund. *Výklad snů*. 3.vyd. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 1997. ISBN 80-901916-0-6.

CHODOROW, Nancy. Freud on women. In. NEU, J. (ed) *The Cambridge Companion to Freud*. 1. published. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. ISBN 978-0-521-37424-8.

JACOBI, Jolande. *Psychologie C. G. Junga*. 2. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0353-7.

JUNG, Carl Gustav. *Analytická psychologie: Její teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0418-1.

JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla. I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*. 2. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. ISBN 80-85880-14-8.

JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla. II. Archetypy a nevědomí*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. ISBN 80-85880-16-4.

JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla. III. Osobnost a přenos*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998. ISBN 80-85880-18-0.

JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla. VII. Symbol a libido*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2004. ISBN 80-85880-35-0.

MITCHELL, Stephen A. a BLACKOVÁ, Margaret J. *Freud a po Freudovi: Dějiny moderního psychoanalytického myšlení*. 1.vyd. Praha: Triton, 1999. ISBN 80-7254-029-7.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0525-0.

PLHÁKOVÁ, Alena. *Dějiny psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-0871-X.

PLHÁKOVÁ, Alena. *Obecná psychologie* 1. vyd. Praha: Academia, 2004. ISBN 978-80-200-1499-3.

PLHÁKOVÁ, Alena. *Spánek a snění*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0365-0.

PUŠKÁROVÁ, Mária. *Tajemství milosti*. Praha: Fontána, 2002. ISBN 80-7336-009-8.

SCHWARTZ, Joseph. *Dějiny psychoanalýzy*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-393-8.

11 RESUMÉ

The main topic of this thesis is the interpretation of Sigmund Freud's theory of personality. Sigmund Freud has become an important figure in the history of psychology with his great contribution of discovering the psychoanalysis. It has not just been a new method of treatment of mental illnesses - he regards the psychoanalysis as a scientific movement. This work is divided into three parts. In the first part I tried to interpret Freud's theory of personality and the main concepts of the psychoanalysis. In the second part I compared Freud's theory with Jung's theory of analytical psychology. In the third part I compared Freud's theory with Adler's theory of individual psychology. Jung and Adler were Freud's closest colleagues but over the years has deviated from psychoanalysis. Each of them has provided unique insights into the theory of personality.